

VEZÉRLAPOK

A

SZENT FÖLDRE,

VAGYIS

TAPASZTALÁSBÓL MERITETT TANÁCSOK AZ UT KEZDETÉRE, FOLY-
TATÁSÁRA, S BEVÉGZÉSÉRE; AZ UTBA ESŐ JELESEBB HELYEK,
NEVEZETESSÉGEK, S A SZENTHELYEK LEIRÁSÁVAL

A MAGYAR ZARÁNDOKOK KEDVEÉRT

IRTA

Dr. HATALA PÉTER

ÁLDOZÁR S HITHIRDETŐ A SZ. FÖLDÖN.

*A sz. sir templomának jegyzetekkel kísért
alaprajzával.*

PEST, 1857.

NYOMATOTT GYURIÁN JÓZSEFNÉL.

Papnövelde utczá 7. sz.

127987

NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

NAGY DOMASAI

BOGCHA XAV. FERENC URNAK,

**A VESZPRÉMI SZÉKES KÁPTALAN JELES
TAGJÁNAK, SOMOGYI FŐESPERESNEK,**

**A CS. OROSZ SZ. ANNA REND HARMAD OSZTÁLYU LOVAGJÁNAK,
AZ OSZTRÁK LIPCSEI ÁGYU KERESZT TULAJDONOSÁNAK,**

A BUZGÓ ZARÁNDOKNAK

KÜLÖNÖS TISZTELETE JELÉÜL
S AZ 1857-iki KÖZÖS ZARÁNDOKLAT
ÉDES EMLÉKEŰL.

ELSŐ RÉSZ.

Dicsértessék a Jézus Krisztus.

Három év óta ismét lábra kap hazánkban is a sz. földrei zarándoklat.

A sz. Severin társulat 1856-iki zarándokihoz csatlakoztak honunkból ft. Mészey József ur a magyaróvári buzgó lelkipásztor és Hrabovszky ur kassamegyei áldozár. Az 1857-iki zarándokkal ft. Bogcha Ferenc veszprémi kanonok ur jött, ft. Hoványi ur jeles tudósunk szinte az 1856. évben volt itt — azonfelül mások is hazámfiak közül, valamint özv. Pacassi bárónő, született Sz. györgyi Horváth Anna ő méltósága is.

Ez szép előmenetel, s adja Isten, hogy a kezdet ne maradjon kezdet, hanem nőjön a mustár mag terebélyes fává.

Német zarándok társim közül többen röviden leírták utjokat; részint hogy zarándok társaiknak kedves emléksorokat irjanak; részint

hogy másoknak némi vezérfonalat nyujtsanak a hosszu utra.

Én is hasonló okból irtam e könyvecskét.

Nem akartam jelenleg a szent földet tudományosan leirni, nem itészileg megbírálni a különféle történeti emlékekkel dicsekvő helyeket : most csak egyszerű kalauz vagyok , ki a jövővényt hazájából idáig tanácsosal, utmutatással segíti , és elkiséri mindazon helyekre, melyeket a köztisztelet szent áhitattal szokott felkeresni.

Nem is irtam le mindent körülményesen, mert könyvem olyaknak szántam, kik a helyszínen megjelennek ; csak annyit mondtam, mi jellemzésül és ismertetésül szükséges.

A szentirási helyeket feljegyzém , hogy illető helyeken annak idejében olvastassanak, s a fölöttöki szent elmélkedés a vándort a szükséges áhitatba emelje.

E szempontból tekintsétek hát jelen művemet. Később ha Isten ugy akarja mint magam, midőn majd bejártam Palaestinát kelettől nyugatig , és déltől éjszakig : akkor elmondom tapasztalatimat a tudomány kedvéért, a tudomány érdekében.

Iráni Jerusalemben pünköszt ünnepén, 1857.

UTI KÉSZÜLETEK.

1. §.

A ki keletre indul, az más éghajlat alá, más világrészbe, más nép közé megy. Nagy utat tesz szárazon és tengeren, hidegben, melegben, forróságban, jó és rossz utakon.

Azért szükséges előre készülni.

Én is tettem ily utat, tapasztaltam sokat, okultam mások kárán, és — a magamén is . . . Ezen tapasztalatimat az utazók kedvéért röviden elmondom.

Legelső kellék, midőn keresztény ember zarándok utra készül, midőn a sz. földet akarja meglátogatni, az élő hit. . . .

Kinek hite nincs, az ne menjen Palaestinába, nem nagy érdeklődéssel nézve oly föld, melynek mindene a hit multjában áll. Az olyan inkább

a pogányság hitregéiről híres országokat, az őskor classicai földjeit járja be; nézze meg thermopület, a marathont, tán lelkesülni fog hazaszeretetre; Socrates, Demosthenes, Virgil honatán a tudományok iránt lelkesülést támaszt kebelében; az egykori művészet tán benne is tiszteletet gerjeszt, hogy ő is szeresse a hazát, a tudományt, a művészetet: de midőn épen ott jár a mythosi szentségű helyeken, midőn Hellas mostani népét látja, midőn belőle számüzvék az aranyajku musák, s lakhelyeiken durva rablók tanyáznak, a már csak történeti emlékü művészetet és nagyságot a föld göröngyei közt látja heverni; mindez remény nélküli sötét fájdalmat támaszt lelkében. Ennyi erő, annyi tudomány, művészet, dicsőség — mind elenyészett! Volt — és most nincs!... Ez-e az ember rendeltése, hogy munkáljon, építsen, dolgozzék, fáradjon, s kis idő múlva munkája, fáradalma, veritékének gyümölcse elenyész, hogy nyomát is alig láthatni! Így kell-e lennünk? Virágoznunk egy ideig, s aztán elenyészszünk mint a szappanbuborék? . . . Világfájdalmat idézhet elő a gondolkodó lelkében! . . . Az embert boszura, dühbe, kétségbe feneketlen remény nélküli kétségbeesésbe hozhatja saját léte irányában!

Oh a hitetlenség szelleme a gondolkodó emberre nézve „dura sicut infernus“ gyötrőbb, kinzóbb, mint maga a kárhozat!

Ki a sz. földre lép, annak hite legyen, és ezen hit egy új világot nyit meg előtte, közelebb hozza őt az Istenhez, ki hitének tárgya, otthonossá, ismerőssé teszi Istenével. Ki élő hittel jött ide hol Isten annyiszor nyilatkozott, hol Istenfia az emberlét legszebb korát tölté, hol istenségének áldását hinté, hol a természet fölötti uralmát és irántunki lángoló szerelmét oly nyilván tanusítá, hol nemünket annyira megdicsőítette, s hol mégis a sötétség, az enyészet lelke ellene izgatta a megvakult embereket, kik az arany és gyémántnál drágább kincset eszeveszetten dobálták el maguktól, az ugyan fájdalmat fog érezni és maga is könyeket sir az olajfák hegyén, a gethsemani kertben, a Golgothán, de e fájdalmat enyhíti más szent szívmelő emlékezet, mely a mustármagból eredt egy, szent, katholika, apostoli anyaszentegyház legelső alapvonalait, és kezdetének, s növekedésének minden körülményeit felidézi a szemlélő lelkében. — Itt nincs remény nélküli sötét fájdalom; ki a szent föld romjain megáll, az önmagáról kétségbe nem esik, az szebb kort,

szőbb jövődöt lát az összedölt romokról, fellát egész az Istenhez !....

Kit a hit kalauzolt a bethlehemi jászoltól a Golgothán keresztül az olajfák hegyére, a mennybemenetel színhelyére, azt megjutalmazza a hit, mert belőle ered a remény és mindkettőből a szeretet.

Ez a boldogító teljes sz. háromság, mely fel-emeli az embert egész az egekig...

A hit mellé tudomány is kell, különösen a sz. irás előleges olvasása; hisz a könyv hazájába készülünk, s a hazának hű rajza a könyvben foglaltatik. Igen hasznos az ó és uj szövetségi sz. irást zsebkiadásban elhozni, hogy illető helyeken a történetek ismét olvastassanak. Az ember nem hinné, mily különös világosság derül fel lelkében, midőn a szentírást Palaestinában olvassa. Töb- bet ér ez minden utleírások hosszas tanulmányozásánál !...

És végül figyelmeztessem-e a zarándokot, hogy ide tiszta lelkiismerettel jöjjön, és mielőtt kezébe venné a vándorbotot és átlépné az édes hon határait, vegye magához az élet szentséges kenyerét! A távozóért otthon annyian imádkoznak és ne lenne fogatosb a testvérek és hazafiak imája a zarándokért, ki az Ur Jézussal keblében távozott !...

2. §.

Az ember ritkán szeret egyedül utazni, ha nincs ismerőse, keres magának. Ez már természetében van, mert az ember társasági lény. Midőn idegen földre megyünk, annál inkább jól esik, ha köröttünk oly embereket látunk, kik saját anyanyelvünket beszélik, nemzetünk fiai, tán tulajdon hitünk s saját elveinknek hivei. Azért oly kellemes hasonló, nem egyenetlen társaságban utazni. De a kölcsönös bátorság, szükség, bizalom is kívánatossá teszik a társaságban utazást, és valóban ily körben az ember felényire sem érzi az ut terheit, bajait.

Utazzunk hát társaságban.

A bécsi sz. Severin egylet ez idén, harmad év óta a harmadik zarándok társulatot menesztette a szent földre.

Ezzel a vallásnak áldozott.

Magam is a fentisztelt egylet zarándokival jöttem ide ez idén épen a husvéti ünnepekre. S minő föltéteket szab zarándokinak a sz. Severin egylet?

Minden egyén fizet 500 f.pp. huszasokban, ezüstben — Bécsben a sz. Severin társulatnál, melytől felvételi jegyet kap. A letett díjért Triest-

ből a szent földre, innét Alexandrián keresztül ismét Triestig a társulat fedezi a zarándok szállítási, élelmi s netán a szükséges fegyveres kíséretet illető költségeket.

A Severin egylet határozza meg az utat, s ki e kiszabott iránytól, önkényt eltér s más irányt követ utjában, vagy tovább szeret időzni valamely helyen, sem mint a meghatározott idő engedé, nem tarthat igényt költségei fedezetésére, vagy illető pénzrészletének visszafizetésére. — Mennie kell, hova a társaság utja vezeti, időzhet addig, míg ismét a társaság megállapított rendje tovább nem szólítja. A zarándoklat fejt s pénztárnokát, kiknél a zarándokok betett pénze van, Bécsben a sz. Severin egylet nevezi ki.

Ez a szabályok veleje.

Én azt tartom, czélszerűbb lenne, ha a tisztelt egylet nem szedné be a pénzt zarándokaitól, nem adna felvételi jegyet, nem rendelne elnököt, pénztárnokot, nem szabná ki az utat úgy mint kiszabja. Csak felhívást köröztessen a lapokban és pedig jó előre, hogy a zarándokok annak idején Jerusalembé érhessenek, e felhívásban tudatná a legközelebbi gőzös indulását természetesen Triestből, ugyszinte kijelelné ugyanott

a helyet, tán ügynököt, hol, s kinél a zarándokok találkozhatnak és megismerkedhetnek, ott magok választhatnának elnököt, ki a társaságot együtt tartsa. Pénzét, mely legalább 500 f.pp. ezüstben legyen, kiki magánál tartsa, nem kell pénztárnok, kiki magának pénztárnoka, azon helyre megy a hajón, melyet őrszénye enged, étkezését is maga rendeli, ennék, mikor akar és mikor lehet. Csupán midőn p. o. a gőzösnél a Lloydnál a szállítási bért fizetik, szükséges, hogy az elnök a társaság nevében menjen, így többen levén a Lloyd szabályai szerint percenteket nyernek s így egyesre kevesebb szállítási bér jő, ha nem is mennek mind első helyen.

Ugyszinte a szállító bárka, mely az utast a partról hajóra s viszont hordja, társaságban levőknél kevesebbe kerül. Minderről valamint a szükséges lovakról, vezetőkről a társaság nevében történék rendelkezés. — A kiszállásoknál utban, ugyszinte a sz. földön az illető kirándulások társaságban történnek, mindezekről a tagok eleve értekezzenek, azért jó, ha legalább egy kettő alkalmas kézikönyvvel bír, mely a találtató nevezetességekre figyelmeztessen. — Ezen értekezletek előznék meg a kiránduláso-

kat, hogy a társulat minden egyes tagja haszonnal és illő készülettel tehesse meg azokat. Ezen rövid figyelmeztetést fel kellene venni a felhívásba, valamint azt is megjegyezni, miszerint a vállalkozók jókor tudassák szándokukat az egylettel, hogy az egylet még annak idején a lapok útján közzétehesse a vállalkozók számát, következőleg a társak összejöttét vagy hiányát. Ez a sz. Severin egyletnek nem kerülne annyi fáradságába mint az eddigi eljárás, és a zarándok társulatra, ugyszinte az egyes zarándokokra nézve is az eddigi eljárásnál több haszonnal lenne.

Miért?

Az 1857-iki zarándok társulat ön kárán tanult.

A tagok ugyanis, mint már egyszer emlitém, Bécsben a sz. Severin egylet pénztárnokának az 500 f.tot ezüstpénzben lefizették. A sz. Severin egylet az ezüstön aranyat vett, nevezetesen Napoleond'or-okat, egyet 8 ft. és 8 krpp.eu — Bécsben. A tizenhat zarándok pénzének legnagyobb része lön így beváltva, s ezen arany a zarándok vezetőknek átadva, kik Triestben a Lloydnál a szállítási s egyéb bért Alexandriáig s innét vissza Triestbe előre kifizették a Bécs-

ben vett arannyal, de a Lloyd egy Napoleon-d'ort nem a bécsi áron hanem csak 7 f. 45 kr. pp.en vett át. — Ez egy pár száz pengő forintnyi veszteség — és az első ok, melynél fogva a fentebbi indítványt hozom.

A második ok, mert hiszen a sz. Severin egylet ugysem tön egyebet, mint hogy a tagokat Triestbe összehitta. A Lloydali alkudozás, illető helyekeni kiszállás, vezetők, stb. félérőli gondoskodás mind, mind a zarándokok terhe volt. Mert midőn Jaffába értünk s a jaffai austriai consul, kinek szivességét eléggé nem dicsérhetjük, ugyszinte t. András atya és t. c. Endlicher építömester ur Jerusalemből egész a gőzösre elének jöttek, bárkák, lovak, s egyéb szükséggeinkről gondoskodtak, az Pizzamano ur a jerusalemi austriai consul érdeme, ki nem a fentisztelt egylet felhívására, vagy megkeresésére, melyről tudomása sem volt, hanem csupán szivességből, mivel egy austriai zarándoklat jöttét a lapokból megtudta, tevé rendelkezéseit. De nem is kívánom én, hogy a sz. Severin egylet ezeket illetőleg gondoskodják, nem is panaszkép emlitem ezt, hanem csak indítványom támogatásául hozom fel annak megmutatására,

hogy a zarándok tarsulat ugyis egészen magára volt hagyatva.

Találkozik-e, ki a tett tapasztalások nyomán a szükségelt módosításokat a sz. Severin egyetlenél sürgetendi, s felszólalásának lesz-e sikere, nem tudom. Adja Isten, hogy legyen.

A zarándoklat a valláserkölciségnek és hitéletnek emeltyüje, annál nagyobb mérvben lesz pedig azzá, mennél jobban rendezvék a zarándokmenetek.

Én szeretném, ha Magyar hazánkból támadna egy ily társulat. S miért ne? Nincs-e a magyarban már annyi hit, annyi kitartó erő, annyi szent akarat, mely ily utat megtegyen?...

Él magyar, áll Buda még!

Kik egykor az árpádfival seregesen ide jöttek véreket ontani, most nem lennének képesek mint buzgó zarándokok megjelenni a földön, hol Urok, Megváltójok született? A magyarok Nagyszonyának földére? Hol annyi elesett őseink tetemi porladoznak? Ne jönnétek ide imádkozni magatokért, testvéreitekért és szegény hazatokért? . . .

Ime az ut nem veszélyes, nem kell itt élet halállal küzdeni, mint sokan gondolják. Csak egy kis önmegtágadás kívántatik, picinke csak, mint a pusztának legapróbb homok szeme.

Ft. Bogcha kanonok ur a hatvanöt éves érdemes ősz eljött, kibirta az ut fáradalmaits tudom, Isten sok malaszttal áldotta meg zarándoklatában a jámbor papot!

És azon néhány forintot miért ne áldoznók fel saját lelkiépülésünkre? . . . E zarándoklat az ember egész életén át meghagyja nyomait!

Vagy nincs ki felemelje vezéri szavát és összegyűjtse a lelkes magyar zarándokokat? . . .

A sz. István társulatnak hazánkban nagy érdemei vannak, vezetői osztatlan tiszteletünkben részesülnek. Miért ne lenne itt is vezér a sz. István társulat! Ezelőtt majd kilenc száz évvel e társulat védszente Jerusalemben alapítványtön a magyar zarándokok számára. Most midön annyi idő lefolyt s egy társulat keletkezett, mely felfogta a szent fejedelem apostoli szellemét, nem követné ebben is védszentjét? Nem lenne e vezér? gyűjtő? kivált ha szépen igen szépen megkérjük, ha megkérjük a nagy magyar király szent emlékére!.....

A cél fenséges és az eszközök, miket a tisztelt társulatnak használni kellene, oly kevesek, oly csekélyek, oly minden fáradság és minden költség nélküliek.

Nem kell más, csak egyszerű felhívást tenni

lapjaiban, csak gyűjteni úgy mint fentebb említém. Legtöbb a mit tenne : megtudni a Lloyd-nál a legközelebbi gőzös indulását, hogy a felhívásban ezt is köztudomásra hozhassa. Azért szóljunk a következő §-ban valamit a magyarországbóli indulásról.

3. §.

Mely uton Palaestinába ?

A bécsi sz. Severin egylet zarándokai Triestben gyülekeznek s onnét a Lloyd gőzösök különböző járása szerint az adriai és földközi tengeren jelesen Corfu, Syra, Smyrna, Rhodus, Cyprus, Beyruthon át Jaffáig hajóznak — máskor a Pyraeusba is kiszállnak. Jaffából lóháton Ramleh városkán át Jerusalembé. A szent földet vagyis a szokott helyeket megjárva ismét Jaffából vagy Kaiffából, ha ide jő a gőzös, Jaffán által Alexandriába mennek, honnét ismét gőzös indul, mely utjában csak Korfut érinti Triestig.

Ez a sz. Severini zarándokok rendes utja. Tehát kétszer teszük ugyanazon utat. Véleményem szerint a magyar zarándok a Dunán jöjjön le Konstantinápolyig, onnét Smyrnán át a gőzösök változó utja szerint Jaffáig s innét a

szent föld egyéb helyeire, aztán Jaffából vagy tán Kaiffából Alexandriába és innét Triestbe s aztán a Triest-bécsi vaspályán Bécsig, s így vissza Magyarhonba. Az ut többé nem kerül, lehet, hogy kevesebbe, ha az utazó a már említettem tanácsokra figyel.

Különben minden kéthétben találni Jaffánál austriai hajót, vagy még gyakrabban más nemzetbelit p. o. franciát, csakhogy ez alkalmatlabb a változás végett, mert francia hajóról, ha a válpontra jő, austriai hajóra kell szállani, hogy p. o. Triestbe jöhessünk.

Mindenesetre szükséges az elindulás előtt a tengeri gőzösök menetrendét — mely évenként változni szokott — tudomásul venni.

A tengeri gőzösön tanácsosb az étkezés tekintetében magát le nem kötni a közös asztalhoz. Itt naponta reggel kávé vagy thea van reggelinek, tíz óra tájban nagyobb s mondhatni ebédnek beillő reggeli — mindennemű étkekkel; délután négy után valóban fényes ebéd — este nyolckor vacsorául kávé vagy thea — s ezért naponkint 3 ftp. kell fizetni, mi magában nem sok de egyesre nézve mégis tetemes költség — aztán midőn a tengeri betegség jő s az étkezést tán több napig gátolja — a fizetés, a

napokinti 3 fpp. el nem marad, akár eszik az utas akár nem, megkell adnia a dijt, mert kötelezte magát.

Ez is tetemes nyereség hosszabb uton.

4. §.

Ezekon kívül az utasnak más szükségei is vannak, részint hogy egyik ország határából a másikéba háborítlanul átmehessen; részint hogy saját testi lelki erejét fentarthassa. Az elsőbbi szükségletekhez az utlevél tartozik. Az austriai birodalomban 1857-iki mart. 15-től könnyebben szerezhetni utlevelet. De azért mégis jó erről eleve gondoskodni. Kell pedig legelőször az illető megyefőnökséghez folyamodni. A folyamodványhoz csatolandó az utazónak egyházi vagy világi előjáróitól adott utazási engedély — és 30 pkr. bélyeg — ugyszinte a személyes leírás vagy az előbbi utlevél. A folyamodványban az utazás célja és tartóssága is kiteendő. Leghosszabb idő, mire külföldi utlevelet kaphatni, három év, ki tovább akar kint időzni, utlevelét az illető consulnál hosszabbíttassa. Ugyszinte midőn az utas rendeltetése helyére jő, utlevelét saját nemzete consulához vigye láttamozás végett.

A megyefőnökség az utazó folyamodványát kísérő irat mellett a helytartósághoz küldi, mely az utlevelet ismét a megyefőnökség által az illető utazó kezébe juttatja. Ezen utlevél láttamozás végett bemutatandó azon nemzet követségénél, melynek birodalmába szándékozunk. Ezért a követségnél 1 frt 30 krp. vagy 2 frtp. kell fizetni.

A sz. földi zarándok Bécsben a török követségnél terjeszti elő láttamozás végett utlevelét.

A mások osztályba következők tartoznak.

Először a ruházat.

Ki tavaszkor indul, hogy a husvéti napokat Jerusalemben töltsen, az nemcsak meleget hanem hideget is fog tünni.

És mégis legjobb tavaszkor jönni — ekkor legalább zöld — szép a vidék, később kiszült, elfonnyadt, kopár, szomoru.

A ruhát a légmérséklet szerint kell hát megválasztani.

Szükséges a jó őszi ruha és köpeny. Ez a tengeren is igen hasznos leend. De nyáriasm öltözékről se feledkezzünk meg ; mire nézve hozza el kiki saját nyári öltönyét is. Azon felül egy fehér széles karimájú, de könnyü magyar kalapot. A hajón kényelmesb a sapka. Lábbeli elég két-

pár — egyik pár azonban ne legyen fénymázos hanem fehér csupán. Egy esernyő, melynek zöld fedele fehér vászonnal legyen behuzva nap és eső ellen. Fehérruhát két hónapra valót, megjegyzendő, hogy Jerusalemben a zarándok szálláson mosatni lehet. Továbbá, hogy az erős fényt szemünk kiállhassák, igen jó a kék szemüveg. Hozzunk továbbá : szappant, keféket, fésűt, tollkést, ollót, cérnát, tűt, fénymázt. — Kinek alkalmas puskája vagy pisztoljai vannak, elhozhatja, de nem elkerülhetlen szükséges. Annál szükségesb a nyereg vagy legalább terhelő, kantár, kengyelvas szijjastól, ezen szerek a fogadott lovakon általában roszak — pedig itt Palaestinában mindig lóháton kell járni, nincs kocsi sem kocsit. A lovak szelidek, alhatni rajtok, léptök biztos s legjobb magokra hagyni, jobban eltalálják a sziklák közti lépést mint ha a lovag igazgatná.

A bőrönd (Koffer) jó legyen, lakatjai erősek, ha igen nagy, inkább kettő. Ha bőrből van, jó, durva vászonnal behuzni. Az utas nevét és utazása célját írja rá p. o. N. N. Jerusalemben. A hajókon, kivált ki s beszállásnál különösen kell vigyázni a podgyászra. Mivel pedig nem nyulhatni mindig a bőröndbe, igen alkalmas egy

más kézi táska, mit mindig magával vihetni a hajószobába is. Ebben legyen a naplójegyzék, tinta, toll, papiros, pecsétostya, térkép, imakönyv stb.

Mi a pénzt illeti, jobb ezüstöt hozni különösen a keleten ismert kétforintosokat, s ugynevezett Mária Terezia tallérokat. Az arany veszte séggel jár. Egy austriai huszas rendesen négy piaszter néha több, egy piaszter 40 parát foglal magában s értékünk szerint öt pengő krajcár; egy austriai tizes két piaszter. Az ezüst hatosokat egy piaszter értékben elveszik, de nem mindig és nem örömet.

Egy 20 frankos Napoleond'or Jerusalemben száz piaszter, másutt több. Általában a török pénzérték nem mindenütt egyenlő, noha a különbség nem épen nagy. Van arany, ezüst és réz török pénz, különfélenemű, mit itt, hacsak rajzát nem adnám, nehéz leírni. Megjegyzendő még, hogy vevés alkalmával jobb török pénzt követelni visszaadásnál, mert csalárd görögök egy két forintosra is minden nemzet pénzéből adnak vissza, a törökök pedig a magukét szivesebben látják, azonfelül az utasnak is nagyobb könnyebbségére van egy nemű pénzt tartani s annak értékét megjelelni. — A török pénzér-

téket illetőleg legjobb az uton p. o. hajón valamely szakértő egyént megkérdezni.

Nagyobb pénzösszeget legjobb a bőröndbe zárni.

Váltóktól, miket kereskedő házakra venne valaki, mentsen az Isten.

Végül a jerusalemi zarándok szeret emléket hozni a sz. földről. Ki tán képeket akarna, az otthon vegyen, hozza ide megszenteltetés végett s úgy vigye ismét haza, mert itt képet nem kapni. De igenis kaphatni olvasókat, kereszteket, s mindennemű faragványokat drága és legdrágább áron. Sok kellemetlen sarcolások elkerülése végett legjobb mindezeket Jerusalemben a sz. Ferenciek raktárában vásárolni, van itt mindenféle, a mit csak kívánhatni. Alkalmas ládácskák Jerusalemben kaphatók. A városból kiviendő tárgyakért vámot kell fizetni, miről bővebben értekezhetni a hely színén Jerusalemben.¹

Ennyi csekélyiségről kell az utasnak gondoskodnia, hacsak minden lépten nyomon nem akar sok alkalmatlanságot szerezni magának.

5. §.

Még a szállodákról és vezetőkről egy pár szót.

Keleten vendéglők nincsenek, vagy ha vannak, roszak és drágák. Kivéve Konstantinápolyt, Alexandriát, Cairot, hol europai módon vendéglőkre találni. A Pestről gőzösön utazó csak Konstantinápolyban szorul vendéglőre. Itt Perába menjen, hol tetszése szerinti fogadóba szállhat. Nem árt eziránt már a gőzösön tudakolódni. Konstantinápolyból ismét gőzösön megy egész a palaestina partokig, tehát ismét nem kell vendéglő. Ha valahol a gőzös változni találna p. o. Smyrnában s az utazók kénytelenítettnek tén két napot is várni — ha lehetséges inkább a gőzösön töltsék ez időt a kapitány beleegyezésével — mi is így tettünk.

Jaffában és a szent földön mindenütt, hol kolostorok vannak, ezek a vendéglők. A szegény barátok szívesen látják az utast. A ki gazdagabb, ad valamit a zárdának, ki nem adhat, helyette megfizet az Ur Jézus, qui est merces nostra magna nimis. A jámbor szerzetesek szívesen elvárnak míg az Ur megfizet.

Jaffában a rendes kiszálló helytől a zárda balra esik, a tenger parton és közel.

Jerusalembe a zarándok egyenesen a sz. Ferenciek zárdájába száll, hová őt a dragoman — kiről mindjárt — elvezeti. Itt bemutatják

magokat a Pater Reverendissimusnál, kitől a templomba mennek hálát adandók Istennek: ezután a szerzetesek elvezetik zárandok vendégeiket kirendelt szobáikba, melyek vagy a zárdában vagy az ugy nevezett casa nuova — új házban vannak. Itt mindenki kath. nem katholikus ellehet négy hétig. ingyen szállást, étket nyervén. A közös ebédlő, hová mind egybe gyűlnék, a casa nuovában van. Rendesen két osztály vagyon, előkelőbbek és alsóbbak. Az ellátás, étkezés jó, a nagyhétnek két utolsó napját kivéve a zárandokok hus eledelt esznek, van kávé, bor, narancs, füge stb. Itt ismét, ki teheti, meghálálja némileg a vendégszeretetet.

Multkor egy basa szinte a ramlehi zárdában szállott meg éjszakára minden kíséretével együtt.

Jerusalemböli kirándulások alkalmával, melyek a holtenger, Jericho stb. felé tétetnek, a dragoman sátrakat hoz magával.

Midön az utazó a sz. földön partra száll, s szállásán kissé megpihent, első gondja legyen a szükségelt lovakat, s málhahordó állatokat kibérelni. Ily helyeken vannak oly emberek, kikkel eziránt egyezkedhetni, kik több lovat állitnak elő, a társaság podgyászát átveszik, az uta-

zót élelemmel, sátrakkal ellátják, míg a kirendelt célt elérik. Ezen embereket dragoman-noknak hívják. Ők bizonyos kialkudott pénzért a társaságot mindennel ellátják. Jaffában a Ferenciek és austriai consul tanácsán indulhat az utazó és általában mind ezen egyeségek az illető consul előtt köttessenek sok zavar elkerülése miatt; midőn Jerusalembé ért a társaság, málháját a dragomantól átveszi, s ismét új alkura lép vele vagy tán mással a Jerichoi stb. ut ügyében.

Azonfelül megjegyzendő, hogy minden kiszálló helynél, mivel a gözösök nem állhatnak oda a parthoz, bárkákon történik a hajóra szállás és a partra evezés. Ezen bárkások szeretnek nyereszkedni az utazókon, azért jó előbb megalkudni velök és csak aztán fizetni, midőn a szolgálatot elvégezték, előbb soha. A városban is, hol kiszállunk, vezető kell, ki a nevezetességeket megmutassa, ezt „cicerone“nak hívják. Rendesen tudnak olaszul, mely nyelv keleten is eléggé ismert, azért igen hasznos az utazóra nézve, ha csak kissé is jártas az olasz nyelvben. A ciceroneval is egyezkedni kell, néha a bárkás is jó cicerone de nem mindig. Jó ha kiszállás előtt valami alkalmasb kézikönyvecskébe pillantunk, hogy a hely nevezetességeire

visszaemlékezzünk és néha a ciceronét magát is figyelmeztessük.

Még egyről nem szóltam.

A tengeri betegségről.

Micsoda szörnyeteg ez? — Egy kis hányás, mely az embert kitisztítja, csekély szédelgés, lankadtság s egyéb semmi. Ezt majd minden utas megkapja, leginkább ki először száll tengerre. Néha magok a hajós legények is megkapják. Csendes időben nem jő hanem zivatar-kor, midőn a hajó ide s tova hanyatlik.

Mi a tengeri betegség orvossága?

Sokan sokfélét tanácsolnak; legjobb, az utas ne hallgasson ezekre. Csak kis türelmet s kis önmegtagadást.

Némelyek a födözeten fel alá járkálva, mások ülve, vagy szobáikban fekve jobban érzik magokat — kinek mi jobb azt tegye. Én sokat jártam a fedezeten, bármennyire hánykolódott a hajó, hogy majd elestem — s így könnyeb-bültem — lent a szobában nem maradhattam. Különben a hányás esetére is a szobák igen célszerűleg ellátvák edényekkel és vízzel.

Általában nem tanácsos a hintázó hajóról a tenger szennyes kék hullámhegyeit nézni vagy a hajófaráról — az első helyről — a hajó orrát

szemlélgetni, mint bukik a tengerbe és mint emelkedik ismét fel, mint szállong fel alá a tenger színe, a hajó orrán túl mindez elősegíti az émelygést, szédeigést.

Némely gözös irgalmatlanul recseg, csikorog, mintha összeakarna roskadni — az semmit sem tesz.

Ennyit a tengeri betegségről.

MÁSODIK RÉSZ.

A SZ. FÖLD.

Jaffa.

A földközi tenger partján emeltebb helyen fekszik — tekintete a tengerről nem érdektelen. — Már Plinius emlité, hogy Jaffa némelyek véleménye szerint még a vizözön előtt épült. A sz. irásban is többször előfordul.

Dán nemzetség határa volt. Urunk születése előtt nyolc vagy kilenc századdal Jónás proféta itt szállott a tengerre futván az ur előtt. Salamon idejében a Libanonról hozott cedrusokat itt szállították partra, s innét vitték Jerusalemba a templom építésénél használandókat. Ugyszinte a második templom számára szükségelt cedrusok is Jaffán át hozattak, mint Ezra könyvében olvassuk. Itt menekült hajóra Jónás proféta nem akarván a Niniveiekhez küldetést elvállalni. Judás a makabbi megbünteté Jaffát a zsidókon elkövetett gyilkosságért; Simon és Jonathan

Mak. szinte meghódíták, Simon megerősíté, s nem akará Antiochus királynak átadni. Pompejus Jaffát Syriához csatolta, hová az apostolok idejében is tartozott Flavius József szerint. — Péter apostol szinte megfordult Joppében.

„Joppe városában pedig lakék ugymond az Ap. cs. IX. 36 stb. — egy Tabitha görögül Dorkas nevü tanítvány asszony, ki jóságos cselekedetekkel és segedelmek osztogatásával, melyeket gyakorlott vala, magát megkülönbözteté. Történék pedig a napokban, hogy megbetegedvén meghalna; kit midön megmostak volna, az ebédlőben kiteríték. Közel levén Liddához Joppe és megértvén a tanítványok, hogy Péter ott volna, két férfiat küldének hozzá kérvén, hogy ne sajnálna Joppéba is eljöni. Péter azonnal utnak indula, s a követekkel együtt oda jöve, ki mihelyt megérkezék, az ebédlőbe vezetteték, a hol körülvevék a siró özvegyek, mutogatván a kötösöket és ruhákat, melyeket Dorkas, mig köztök életben volna, nekik készítgete. Péter tehát mindnyájokat kiküldvén és térdeire esvén imádkozék és fordulván a testhez mondá: Tabitha kelj fel! Ama pedig megnyitván szemeit és látván Pétert, felüle. Péter kezét nyujtván neki felállitá őtet és behiván a szenteket és az özve-

gyeket elevenen által adá nekik. Ennek hire elterjedvén egész Joppében sokan hívének az Urban. De még sok ideig marada Péter Joppében egy Simon nevü szijgyártónak házánál.“

Ezen Simonnak háza, mint ap. cs. X. 6. állítja, a tenger partján volt. Ide jött Kornelius százados Péterhez, ki ugyan e háznál látta az égi látványt. Ap. cs. X. — A zsidó háboruban Cestius Joppét dulta, s Flavius József szerint 8400 lakó vesztette ez alkalommal életét. Később Vespasián ismét szétrombolá a várost, mely tengeri rablást üzött. A lakosok hajókra menekültek, de szerencsétlenül, mivel hajótörést szenvedtek. Vespasián itt erősséget épített. Nagy Constantin idejétől egész Omárig, ki 636. elfoglalá e várost, püspöki székkal birt. Az efesusi zsinaton 431-ben jelen volt Fidus joppei püspök, s 536-ban a jerusalemin Illés. A keresztések visszaállíták a püspökséget azt grófságra emelvén. I. Balduin szépíté s megerősíté Joppét. 1188. Saladin sultán foglalta el. 1799-ben Bonaparte Napoleon szinte fegyveres kézzel támada meg — s elfoglalá.

Most az ottomanoké — jelentőség nélküli alsóbb rangú város. Kikötője nem igen látogatott. Lakója valami 5000, jobbára mahomedán, ke-

resztény csak 600. Itt a Ferencieknek van zár-dája, állítólag azon helyen, hol Simon háza állott. A zárándokok, mint már említettem, ide szállanak. A zárda tetejéről szép kilátás nyílik a tengerre a kikötő fölött.

Jaffa a mythos idejéből is nevezetes. Ide egy kösziklára tétetett ki Andromeda, Kassiopeianak, Kepheus király feleségének leánya, hogy a tengeri szörnyetegtől, mely itt tartózkodott, elnyellessék, mivel anyja Kassiope szépségre nézve a Nereidákhoz merte hasonlítani magát. Sok csapás után az oraculum szavára Andromeda lett volna az engesztelő áldozat. Szerencsére Perseus hős épen akkor ért a kösziklán kitett leányzóhoz, midőn a szörnyeteg a tengerből emelkedett a leányt elnyelendő. Perseus a kijött vadat megölte s Andromedát megszabadítá.

Jaffatajéka szép. Illatozó narancserdők mellett halad az utas, jobbra balra szép földek, a dombokkal és völgyekkel változó gyepségen kecskék s szarvasmarhák legelésznek. Majd ismét olajfa erdőcskéket lát maga körül az utas. Távol a láthatár kékjében a Juda hegylánc húzódik délnek, míg keletről a gyönyörű Saazon völgye jő a tenger felé. Nyugatnak a pusztá homokja látszik. Ezen érdekes képen ott vannak még az

alacsony sár- vagy kögunyhókból s sűrű kaktus sövénynyel körzött arab faluk. A lapályon sétálgat a gólya a néptől különösen tisztelve. A meglehetős uton vagy inkább csapáson mindennemű árucikkkel terhelt lovakat, öszvéreket, tevéket lálhatni, majd a szántókat nézi a kíváncsi utazó, kik a legegyszerűbb eszközzel, minővel Abrahám idején élhettek — karcolja a termékeny vörhenyes földet, — majd a pásztor egyszerű furulyája kíséri az embert, míg vagy három órai lovaglás után elérkezik Ramlehbe.

Ramleh.

Itt a zarándok a várhoz hasonló zárdába száll meg s a Ferenciek szivesen látják. Kolostorukat burgundi Fülöp alapítá. Mondják, a zárda Nicodemus házának helyén áll. Ott vannak Nicodem és Arimathias József — kinek Ramleh szülőföldre — kápolnája is a zárda épületben. Több romjai vannak. Ramleht és Lyddát vették be a keresztések először s mind két város püspökévé Normandiai Robertet tévék. A Damascus-Kairoi nagy karaván ut itt megy keresztül. Lakója 2000, törökök, arabok, görögök, kevés katolikus. Comnen Anna

szerint itt szenvedett vértanuságot Sz. György, kinek tiszteletére a közel Lyddában szentegyház épült.

Rama vagy Ramleh a hajdani Arimathia. Közel ide a 40 vértanu temploma, melyet a templariusok építettek a keresztes had idején — aztán moschea lett.

Jerusalem.

Ramlehtől hegyeken át vezet az ut Jerusalembé, e hajdan fényes városba, mely azonban most egykori fényének még csak romjait sem mutathatja fel. Balbek óriási és most is bámulandó maradványokkal bir — maiglan a művészet nagyszerű emlékeit mutogatja. Jerusalem nem mutathat fel semmit. Itt elpusztult minden, minden az utolsó nyomig, hogy kő a kövön nem maradt! De azért e város, noha most semmije sincs, mégis nevezetesb a föld minden városi fölött. Oly történeteknek volt ez színhelye, minőket máshol hasztalan keresünk. — Mindezeket itt előadni nem szándokom, tán csak annyit, mennyi elégséges szükséges magyarázatul. Ki ne tudná Jerusalem multját! Kinek ne jutna eszébe, midőn meglátja saját szemével színről

szinre e csontvázat, mely egykor oly dicső volt. —

Most csontváz igen is Sion leánya, melynek fényét régenten napkelet bámulta. — Láttatok-e már sirboltot, hol évek óta porladoztak valamely nagy király tetemi? És mit láttatok a szük ürben dicsőséget-e vagy rothadást?..

Nézzetek ide Jerusalemnnek ezredéves sirjába, hol az egykor fényes test feküdt, mit láttok benne?...

Kő a kövön nem maradt!

A jaffai és bethaniai uton jövő csak akkor látja meg a várost, midőn tözsomszédságában van. Bethlehem felől kissé hamarább. Most az egész város fallal van kerítve, melyet Soliman sultan építtetett 1534-ben. A fal magassága 40 láb, szélessége 3, több kiálló s félnégyszög alakú toronnyal. A falban lőrések vannak. Különben nem oly erős, minőnek messziről látszik. Négy nagy kapuja vagyon, melyek fölött magasabb a fal u. m. keletnek sz. István vagy juh kapu, mely az olajfák hegyére és Bethaniába vezet. Nyugatnak a jaffai vagy bethlehemi kapu. Délnek Sion kapu, éjszaknak a damascusi kapu. Ez a legszebb, a menyinyiben fönt jobbról s balról apró, falból kihajló tornyocskái

vannak. Legnépesebb a jaffai kapu. Azonfelül van még egy kisebb inkább ajtó, az ugynevezett szemét kapu, mely délnek a Siloe felé vezet. A kapuk éjjel zárva — miért is ilyenkor a városba nem juthatni. Minden kapunál katonák állanak őrségül; bár nem oly feszesen mint nálunk. —

A város, mely az olajfák hegyéről tekintve nem egészen rendes négyszöget képez, kerületében 4634 közönséges lépés, ide számítva azon mélyedést is, mely közel a jaffai kapunál vagyon s mely jó 200 lépés, úgy hogy ha itt egyenesen lehetne a falon vagy fal mellett menni s nem kellene letérni a mélységbe, az egész kerület jó 200 lépéssel kevesebb lenne. Jelenleg a város a Sion, Moria, Bezetha, Akra, Golgotha, Gion halmokon fekszik. Legnagyobb a Sion — kisebb az Akra, Bezetha, Moria stb. ezekről különösen alább.

A mostani Jerusalem arcképe olyan, mint a többi keleti városé. Kőből épült jobbára négy szög alakú s egy emeletnél nem magasb, lapos tetejű házakkal, melyeken az ablakok ritkák és rendszeren rácsal ellátva körülbelül mint nálunk az apáca kolostoroknál láthatni. Ez a nők miatt van, hogy lássanak ugyan, de ne látszas-

sanak. E házak szűk tekervényes utcákat képeznek, melyek lehető legrosszabbul kövezék, telvék dögtestekkel, szemettel s minden ocsmánysággal, mit a házakból ide kihánynak. A szemeten uratlan kutyák turkálnak, melyek egész éltöket az utcán töltik; itt látnak először napvilágot, itt nőnek fel, itt döglenek el. A jövevények igen gyakran az utcákon éjjeleznek lovaikkal, szamaraikkal, öszvéreikkel, vagy tevéikkel. Éjjeli világitásról szó sincs. A török nem igen jár éjjel — a ki pedig éjjel jár, lámpát visz. Átalán az utcák bűdösek és utálatosak, kivált némelyek egész az undorodásig! A bazárokkal fődött utcák, hol mindent árulnak. És a nép, mely ezen utcákon látható!... A keleti ember igen tisztátalan. A férfiak bő öltönyt viselnek, eléggé alkalmatlant, mely sokat hasonlít a magyarországi szerbekéhez. A nők a szó legszorosb értelmében tetőtől talpig fehér lepedőbe burkolvák, arcukat — a törököknél — fátyol fedi — némelyeket fekete, mi a fehér lepedővel igen különös tekintetet ad. Ezen fátyol a fön lepedő alatt van, úgy hogy a fej teteje fehér, s fekete csak az ábrázat, mert a nyaknál ismét a lepedő alá hajlik a fátyol. — Keresztény és zsidó nők a török nőktől abban különböznek, hogy fá-

tyolt nem igen viselnek s cipőben, s harisnyában járnak, míg amazok hegyes orru, bő, idomtalan topánokban.

A törököknek családi élete nincs. A nő alsóbb rangu teremtménynek tartatik a férfinál, kinek kedvéért létezik. Azért a török nők a vallástól fölmentvék. Nem imádkoznak, míg az igaz hívő mozlim naponta többször s nem épen kényelmes taglejtésekkel, s testgyakorlattal tartozik végezni imáját. A sirokon is kőből faragott turban vagy más jel mutatja a férfit.

Átalán a keleti városok kültekintetre szépek, míg belől igazán — telvék a halottak csontjaival. Valóban sepulcra dealbata!

S i o n.

Ez a Dávid városa. Déli része üresen, épületlen áll, kivéve hogy egy moschet s örmény kápolnát, egy két épületet s az angol collegiumot viseli, mely épületek még jobban előtüntetik Sion pusztaságát.

„Elpusztult Sion rókák futkosnak azon.“
Jer. sir. V. 18.

A hegy egyéb részei telvék épületekkel, melyekben leginkább zsidók laknak, különösen

a keleti és éjszaki részen a Moriával szemközt. És ez Jerusalemben legutáltatásos része, melynek déli végén a poklosok (leprosi) elkülönözött gúnyhói vannak a déli fal mellett. — E szennyes fészekben nyomorult, kiaszott zsidókat látni, kik inkább kísértetekhez mint emberekhez hasonlók. Nem mondhatják-e ezen lyukakban bujkáló vázalakok a prófétával igazán:

„Megaszalá husomat és bőrömet, összerontá csontjaimat! Reám építe és körülvön engem épével és sanyarusággal! Sötétbe helyezt engem mint a rég megholtakat!“ . . Jer. sir. III. 4. 6. Ők mindenkitől megvetve, tetemes adót fizetve nyomorognak, összegyűlnek a világ minden részéből kivált a vének, hogy itt meghalhassanak. Megvonják magokat a szemétdombon s a mijök van elrejtik a kincessóvár török előtt. — Meg kell fizetniök minden lépést, még azon keskeny helyet is a hajdani templom falánál, hol minden pénteken sirnak az elpusztult templom fölött!

Ott egybegyűlnek többen ifjak és öregek, leborulnak a kövekre, siránkozva, lármázva!

Hisz ott „ül egyedül a város, mely különben oly népes vala! Özvegygyé lön a népek asszonya, az országok királynéja adófizetővé lön. Sirván

sir ő éjjel, arcáján könnyük gördülnek alá. Nincs ki vigasztalja ölet.“ ... Jer. sir. I. 1. stb.

Valóban: „Sion utjai gyászolnak ... minden kapui elpusztultak ... Eltávozték Sion leányának minden ékessége ... (Jer. sir. I.) Némán ülnek a földön Sion leányának vénei, hamuval behintve fejük, és testök szőrzsákba burkolva; földre eresztik le fejöket Sion leányai (II. f.) Most orcájuk feketébb a holt szénnél, és meg nem ismertetnek az utcákon, bőrük csontjaikhoz ragad, fához hasonlólag elszáradott ... (IV. f.) Örökségünk idegenekre szállott, házainkat külföldiek birják ... Szolgák uralkodnak rajtunk, és nincsen ki kezökből megszabadítana minket. ... Tört vetének lépéseinknek, saját utcáinkon nem járhatánk, elközeledett végünk, bételjesedtek napjaink, bizonyára eljöve végünk! Lesett fejünknek koronája ... (V. f.) Olyanná lön az ur mint az ellenség, elpusztítá Izraelt, elpusztítá minden palotáit, lerontá erősségeit, és Juda leányában nyomoruságot halmoza nyomoruságra! Az ur megveté oltárát, megutálá szent helyét; az ellenség kezeibe adá palotáinak falait, és az ur házában mint ünnepen harsogtatá amaz szózatát. Az ur végzése vala lerontani Sion leányának falait ... a földre lehullottak ka-

puí, lerontva s összezuzva zárai, . . . oda a törvény, a próféták sem nyernek látást az urtól.... Kezökkel tapsolnak te rajtad minden által menők az uton, süvöltnek és hajtogatják fejöket Jerusalemléányán mondván: ez-e ama város mely az ékesség koronájának és az egész ország gyönyörüségének hivaték? . . . (II. f.) Megfogyatkozva néznek most is szemeink a hiábavaló segítség után“ . . . (IV. f.)

A Sion hegyén a falon belül délnek a szakadár örmények nagyszerü épületei vannak. Sz. Jakab apostol temploma nagy és fényes épület, tele van nagy s nem épen rossz képekkel. E helyen történt mondják Jakab apostol lefejeztetése, kinek tetemei szerintök a főoltár alatt nyugszanak. A bemenettől balra kis oldalkápolna van márvány alapzattal s oltára alatt valami két hüvelyknyi átmérőjü kör, a lefejeztetés színhelye. Jobbra egy nagy kápolna van, hol három köszikla darabot mutatnak, melyek egyike a sinai, másika a Tábor hegyről s harmadik a Jordán mellékről származik. Azt hiszik felölük, hogy angyalok hozták ide. Most mind három egy oltár háta mögött van egymás fölött. Innét a zarándok épület udvarán át egy más kápolnába juthatni, mely azon helyen épült, hol egykor Annas fő-

pap háza volt. E kápolna a templomtól valami 200 lépés. Az örmény zarándokok nagyszerű szállodája két ezernél több szobával bír. Ezen csoportban van a patriarchatus is. Igen nagy és jó izlésű vendég teremmel, hol a patriarcha a látogatókat szokta elfogadni. Zárda is van itt örmény barátok és apácák számára. A szakadár örmények általában gazdagok, s másoknál tisztábbak és miveltebbek. Az idén hatezer örmény zarándok volt Jerusalemben, mint örmény barátoktól hallottam. Az örmények s általában a szakadár görögök is tisztelgési látogatásokat tesznek a latin patriarchánál, s ez ő náluk. Csak a protestansokhoz és zsidókhoz nem közelednek, azokat gyűlölik úgy mint a törököt. De még is minden tisztelgés mellett irányunkban is eléggé hamisak. Volt alkalmam többször patriarchánkkal görög vagy örmény püspökök vagy a patriarcha látogatására menni, és a legnagyobb szivességet látni, melylyel fogadtatánk, és mégis nyakra före ellenünk törnek, leginkább pénzzel a kormány embereinél. . . .

A Sion hegyén de a falon kívüli részen még egy templomuk van az örmény szakadároknak. A megváltó temploma. Csinos, cifra mint az örmény és görög templomok. Itt egy kö-

vet mutatnak, mely urunk sirját fedé... Pár lépéssel tovább épületesoportot s egy moscheát látni. — Itt van a „coenaculum“ 23 lépés hosszú és 18 lépés széles szoba, melynek boltozatát két oszlop tartja. Ezen helyen történt az utolsó vacsora, a sz. léleknek az apostolokra szállása, a sz. szüz halála. Itt a bejöveteltől jobbra egy vakablakféle nyilást mutatnak, hol Dávid sirja van, melybe a sultanidönkint egyszőnyeget tetet. A szoba valóságos templom alak, fönt a boltozat ivén kifaragva látni még most is a kereszttel fekvő bárányt. — Ezen épület, mely most a török moscheához tartozik, egykor a sz. ferencziek zárdája volt míg 1561 táján a törökök által kiüzettek innét mostani helyöket nyervén tartozkodásul. Itt van Kaifás háza is vagy inkább egy épület, mely a főpap házának helyén áll.

Ezen épületek körül nyugotnak temetkezési helyek vannak. Valamint általában Jerusalemmel falai mellett úgy leginkább keletnek szeretnek a törökök temetkezni a Josafat völgy fölött egy vonalban azon sziklával, melyen Mohamed fog ülni az ítélet napján. A Sionon keresztény temetők is vannak a törököké mellett. Itt keleten a temetők nincsenek bekerítve, a csordák

szabadon mászkálnak a sirok fölött, melyek nem domborodók mint nálunk, hanem egyenlők a többi földdel, csakhogy kölappal fedvék. — Ilyenek Josafat völgyben a zsidók sirjai is. A törökök magasbra felépítik, s két végén felálló oszlopocskákat emelnek.

Némely gazdagabbak kúpalaku épületet emelnek a sirok fölé, s ez családi sirbolt, hova vándorok, szegények gyakran leszállanak az időviszontagsági elöl, vagy éjjelezni. Az épült sirok tetején kis arasznyi hosszú üregek vésetnek, melyek az eső vizet felfogják az égi madarak számára. . . . A török siremlékeken felirások is vannak.

A Sion délnyugati részén a Gihon völgy fölött az angol protestans collegium áll hozzá melléklett kerttel s protestans temetővel, mely szinte kertben van, de úgy látszik csak előkelőbbek számára. Szép épült siremlékekkel.

Itt a keresztény temetőkben nincs kereszt, s csak a szerteszét fekvő köveken láthatni kivésve.

A Sion hegyén de belül a falon a jaffa kapuhoz közel, a latin patriarchatus és az angol pöspökség irányában van az ujdön épült angol

protestans templom és missio ház, hol jelenleg a consul lakik. —

Még a zsidók synagógája és kórháza is emlitendő, de ezek csekély épületek. A törökök nagy katonai laktanyát építettek itt az ugynevezett pisai toronynál, melyen néhány rossz vas ágyu látható. A Ramadán holnapon át korán a hajnal előtt és napnyugtakor egy ágyu szó jententi innét a böjt kezdetét és végét, s nap kelte előtt, nyugta után s éjjel ehetnek, ihatnak; és ki is pótolják a jámborok éjjel a nappali böjtöt.

Ezzel bejártuk Sion nevezetességét.

M o r i a.

Salamon templomának helyén most Omár moscheája áll. Ide keresztény csak a basa különös engedelemével jöhet be. A ki e nélkül merészlene közeledni, azt kövekkel dobálják meg. A moschea nagy és szép épület, körötte szép tér, melyet fákkal gyéren ültetett pázsit környékez. Nagy kapuja az épületnek ólommal van fedve. Keresztény még a moschea térre sem mehet. Szinte Moria hegyén, az Omar moschea mellett, egy másik moschea van, mely ezelőtt keresztény szentegyház volt.

A nagy moscheát, mely a világon rangra harmadik, Omár építé 637-ben. Egy nagy kő van bent a szentélyben, melyről sokfélét regélnek. A Moria keleti oldalán a falon a Josafat völgy felé egy oszlop nyulik ki, melyen Mohamed proféta fog ülni az ítélet napján. Alatta a Josafat, mely zsidó sirokkal tömve, szemközt az olajfák hegye és az ugynevezett botrányhegye — melyen a pogány bálványimádás történt egykoron Juda királyi alatt. A kiálló oszloptól nem messze ugyanazon falban egy berakott kapu látható, mely az Omár moscheához vinne. Az ugynevezett arany kapu, melyen Urunk bevo-
nult, midőn a zsidók Hosannát kiáltottak. —

A törökök babonából attól tartván, hogy egyszer az ellenséges europaiak rajt berontanak s elfoglalják a várost, — e kaput berakták. — Az arany kaputól éjszakkak menve a fal mellett hamar eljuthatni az István kapuhoz — ezen belül balra látni az Omár moscheához vezető kaput. Jobbra ugyanazon uton egy félig dűledékkel behányt hosszú s elegendő széles és mély vermet, melyet a „probatica piscina“-nak tartanak. --

Golgotha.

A tudósok sokat vesződnek Jerusalemben halmainak fekvésével, Flavius Józseffel különféleképp értik. A hosszabb kutatást más alkalomra bizva mondjuk, hogy a Bezetha halom ott volt, vagy van, hol most az austriai Consul lakik az Omár moschea éjszakai részén, ettől derék völgy által elválasztva, mely völgy házakkal van beépítve s a consularis épületétől láthatni. A consularissal szemközti félgömb alakban hajló magaslat — melyen túl a Golgotha, s mely magaslat az Omár moscheától éjszaknyugotnak és nyugotnak áll, — az Akra. E közt és a Bezetha közt szinte völgy, valamint völgy hasítja s pedig eléggé tágas a Moriától s egy másik már nem annyira észrevehető a Siontól; ez utóbbi, mely a jaffai kaputól keletnek a Moria felé megy azután elhajlik délnek Moria és Sion közt jó mélyen s kimegy Siloe felé, a Tyropoeon, mit Flavius József említ. —

Ki a város fekvése iránt tájékozni akarja magát, az, miután kívülről a fal mellett megkerülte azt, miután az olajfák hegyéről látta, s látta alul a Siloe forrástól, s feljött a Kidron

medrében egész az István kapuig — az menjen fel a bástyákra a Sion kaputól a templomig, hol leszáll az eléggé mély Tyropoeon déli részébe. — Aztán a damascusi kapunál észreveszi azon völgyet, mely érintett kaputól mindig mélyebb s egész a Moriáig, honnét valamivel magasabban a Sion és Moria közt a falig hatol. Ezen völgy két részre látszik osztani a várost. — Ha azonban a damascusi kaputól a falon tovább haladunk, a fal legészakibb pontjáról láthatni, mint válik el nyugotnak Sion hegye egymásiktól, mely az Akra. A fal aztán keletnek megy a Bezetha körül, s ha végig jöttünk a falon egész az István kapuig, ugy a Bezethát egyrészt megkerültük — midőn István kapunál a falról leszállunk s az utcán végig jöttünk az austriai consulates mellett, ismét a damascusi kapuhoz jövünk s egészen megkerültük a Beze-thát. Rajta most a consulates alatt új szálloda készül osztrák zarándokok számára. Rajzát láttam gyönyörű góthféle izlésű épület lesz. Egy éve, hogy készül, igen mélyen kelle építeni az alapot, mert régi épületekre és üvegekre akadtak az alap letevésnél — mi a dolgot hátráltatta — most egy ölnyi falai állanak már a föld színe fölött. Kápolnája is lesz. Minden tekintetben pá-

rattan épület e környéken. T. c. Endlicher építész ur szép terve szerint készül. —

De hagyjuk el a Bezethát s menjünk le közelében hol Pilátus háza állott.

Itt lakik a katonai főnök.

Itt török katonalaktanya van, irányában egy kápolna azon helyen, hol Urunk megostoroztatott. A bemenet utcáról nagyon magas falban álló alacsony ajtócskán. Tovább éjszakyugotnak haladva a katonatanyától csak néhány lépést egy iv nagyon az utcán át, hol Urunk a népnek bemutatott „Ecce homo;“ innét ismét egyenes irányban a Bezetha és austriai consulates alatt — az új szállodával szemközt, de balra egy két kapus ócska alacsony épület áll az utca sarkán. Itt látta meg keresztel terhelt fiát a sz. Szűz először — itt összerogyott fájdalmában a bold. Szűz Mária. E helytől jobbra tán 20 lépésnyire egy más szűk meredek utca vezet az Akrán át Golgothára. Ezen utcában Veronika látta az Urat — itt esett el Jézus, itt vette át keresztjét cyrenei Simon. Az utca az ugynevezett „porta iudicialis“—hoz vezet, mely akkoriban a város falán a szabadba nyílt. Ettől nem messze a Golgotha domb, melyen jelenleg a sz. sír temploma áll. —

A szent sir temploma.

A Golgothán, ezen örökké nevezetes helyen egy nagyszerű, több mellék épülettől környezett, barna, szélesen bár nem magasra nyúló kuppal ellátott templom vagyon. Magában három kisebb kápolnát foglal, t. i. az Ur sirjának kápolnáját, a kalvaria vagyis a keresztre feszítés kápolnáját és sz. Ilona kápolnáját.

Sz. Jeromos szerint, ki huzamosb ideig lakott Palaestinában, különösen Bethlehemben — Urunk felfeszítésének és eltemettetésének helyén Hadrián császár idejétől Nagy Konstantinig bálvány szobrok állottak. És pedig a kalvariaán a felfeszítés színhelyén Venus, a siron pedig Jupiter. Nagy Konstantin lerombolá a bálványokat, miket pogány kezek a keresztények botrányára — s mit tán meg sem gondoltak akkor, a szent helyek megjelelésére — tettek oda, Konstantin fényes templomot építettett ide, mely 326-ban kezdetett s 336-ban elkészült. Egyet a sz. sir fölé, másodikat a keresztre feszítés helyére s harmadikat később a kereszt feltalálásának helyére Ilona császárné közreműködésével. De Chosroes a perzsa király 614-ben feldulta

ezen épületet, Herakleus császár legyőzve Chosroest ismét felépité 1011. Hákin kalifa újra szétakarta, de 1048-ban a romok megint felépültek. Midőn Bouillon Godefrid alatt a keresztiesek Jerusalemet elfoglalák, a három templomot egy földel alá tévék. Ujabb időkben 1807-ben a templom kúpja a görögök csalárdsága folytán elégett, de ujra helyre állittatott.

A templom részletes leirása itt igen hosszas lenne. Az ide mellékelt alaprajz megmutatja nevesb helyeit. Csak azt jegyzem meg, hogy a templom kúpja fent nyilt s a világosság felülről jö lefelé. Épen a nyilás alatt van a sz. sir, mint a rajz magyarázata bővebben mutatja. A kúp most igen rossz karban van, belülről a vakolat lehullott, a nád látszik, valamint itt ott a fagerendák is. Az eső és madarak szabadon járnak a roncsolt kúpon át. Nincs-e, ki felépitse az Ur házát? . . . Épen az a baj, hogy mindenik megépiténé, csakhogy kizárólagosan magáénak mondhassa . . . Sok bába közt elvesz a gyermek. — A görögök már egyszer majd kiszoritottak bennünket — évek előtt, mert hatalmasak pénz dolgában, mi pedig szegények vagyunk.

Keleten bár mennyire Istent imádjának is az emberek, a pénzt leginkább imádják . . .

Itt a pénz előtt meghajol minden térd...
Ezt a dús gazdag szakadárok jól tudják...

Et hi in curribus, in equis, et in pecunia
confidunt... Nos in nomine Domini.

Attamen Domine usquequo?... A szegényebbnek tünni kell — mi a krimi eseményektől vártunk — vártunk...

Mielőtt a sz. sir templomának minden egyes helyét megneveznők, érdekes lesz megjegyezni, miszerint a kulcsokat törökök őrzik, s nem mindig lehetséges a bemenet. Ránk nézve jobb ez, mintha görög kezekben volnának.

Másodszor a sz. sir temploma semmi, még, a legégbekiáltóbb bűn által sem fertőztethetik meg. És jó, mert gyakran kellene kiengesztelni. A jámbor zarándok, ki az éjszakát benn akarja tölteni, a Pater Reverendissimusnál jelentse magát, az áldozárok pedig említsék meg, mikép a sz. misét a siron akarják bemutatni, hogy az oltár a sz. sir fölött elkészíttessék.

Ételt azaz vacsorát — mert öt óra tájban délután be kell menni — a szerzetesek lakában kapni, ugy szinte szobát is, s a vándor az éjen át végezheti csendességben ajtatosságát — felmehet a kalvariára és ott elmélkedhetik a keresztrefeszítés helyén, — in-

nét a sirba megy, hogy a föltámadás és megdicsőülés emlékezete föllelkesitse őt — senki sem bánja meg az éjszakát, melyet itt töltött, én utam minden fáradalmaim és szenvedéseim bőven kipótoltam azon éjszakával, melyet e helyen töltöttem...

Nem lehet ezt leírni — kiki magában tapasztalja legjobban hogy: „in meditatione exardescit ignis“ — kivált e helyeken, hol inkább az elmélkedés mint a szóbeli imádság ajánlható, ámbár ezt se kell mellőzni. Naponta délután négy órakor szivemelő latin énekek és imák közt körmenet tartatik a templomban a sz. helyeken. Ezen alkalommal mindnyájan gyertyát visznek kezökben. Ki először van jelen, a gyertyát emlékül megtarthatja.

A körmenettel bucsuk vannak egybekötve, mint feljegyeztetik azon könyvecskéken, melyeket az illetők közt használatul kiosztanak.

A husvéti magasztos szertartásokat a patriarka végzi a különféle nemzetbeli consulok jelenlétében s török katona őrség védnöksége mellett.

Átalán véve midőn, p. o. husvétkor, annyi ezer zarándok összejö — igen háborító a zaj, és ordítás, mi itt történik. A görögök, örmé-

nyek éktelen lármája s huhogása igen rosszul hat a zarándokra. S az ember fájdalommal tapasztalja, hogy valóban latrok barlangjává lett a sz. hely.

A megszentelendő tárgyak a sz. sir templomába viendők szentelés végett.

Most részletekre.

1. A templom előtti tér.
2. Azon hely, hol b. Cosimus sz. ferencitestvér megégettetett.
3. Azon hely, hol portugalli b. Mária megégettetett.
4. Görög kápolna. — 5. Ugyanaz. 6. Ugyanaz.
7. Egykori haranghely.
8. Bemenet a sz. sir templomába.
9. A templom falazott ajtaja.
10. A törökök pipázó helye.
11. Kalvariára vezető lépcső. Latinoké.
12. „ „ „ „ Görögöké.
13. Urunk megkenetésének helye.
14. Örmény lakások.
15. Örmény kápolnához vezető lépcső.
16. Azon hely, melyen Urunk halálakor a három Mária nevü asszony állott.
17. A szakadár örmények oltára.
18. A szakadár görög guardian szobája.

19. A templom nagy kupja alatti ür.
20. Görög , örmény , és kopt szobák.
21. Szakadár syrok kápolnája.
22. Arimathei József és Nicodem sirjai.
23. A szakadár koptok v. abessynok kápolnája.
24. Ür a sz. sir mellett.
25. Az Ur Jézus sirja.
26. Angyal kápolna.
27. A szikla , melyen ült az angyal , midőn meglátta Mária.
28. Márvány ülőhelyek.
29. Márvány gyertyatartók.
30. Sz. ferenciek chorusa.
31. Sz. ferenciek kis sekrestyéje.
32. Azon hely , melyen Magdolna az Urat fel-támadása után kertész alakban látta.
33. Oltár. Latinoké.
34. A ferenciek orgonájának alapja.
35. Orgona.
36. Azon hely , melyen Magdolna állott.
37. A sz. ferenciek kápolnájának lépcsői.
38. Orgonához vezető lépcső.
39. Bemenet a közös vitzartóhoz.
40. Ferenciek laka.
41. Lépcső, mely a szerzetesek szobáihoz vezet.

42. Közös viktartó.
43. Ferenciek viktartója.
44. Ferenciek konyhája.
45. Ferenciek étterme.
46. Lépcső, mely a szerzetesek szobáihoz vezet.
47. Raktár.
48. B. Szűz kápolnája. Latinoké
49. Chorus. Latinoké.
50. A hely, melyen Urunk feltámadása után sz. anyjának megjelent.
51. Erekyék oltára.
52. Oltár.
53. Oltár, mely fölött láthatni azon oszlopnak egy részét, melyhez Urunk ostoroztatásakor köttetett.
54. Folyosók.
55. Árnyékszékek. } Ferencieké.
56. Sekrestye. }
57. Közös árnyékszék.
58. Oszlopok.
59. Urunk börtöne, vagyis azon hely, melyen őriztetett, mielőtt a kalvariára vitetnék.
60. Görög szakadár templom.
61. A föld közepe. Ezen helyről, melyet egy kő jelel, azt tartják a szakadárok, hogy itt

van a föld közepe, mert a zsoltár azt mondja: „operatus est salutem in medio terrae.“ Gyönyörű értelmezés.

62. A görög templom belső korlátja.
63. Ülőhelyek.
64. A templom szélső korlátja.
65. Antiochiai patriarka széke.
66. Alexandriai patriarka széke.
67. Szentély.
68. Főoltár.
69. Székhely.
70. Longinus kápolnája. Görögöké.
71. Urunk ruha szétosztásának kápolnája. Örmény.
72. Sz. Ilona kápolnájába vezető lépcső.
73. Örmény lak.
74. A kúp alatti ür. Ez a második és sokkal kisebb kúp.
75. Ut, melyen Urunk a Golgothara jött,
75. A jó lator oltára. Örmény.
77. Ilona oltára. Örmény.
78. Ablak, melynél ált sz. Ilona midőn a szent keresztet keresték.
79. A sz. kereszt feltalálásának oltára. Latin.
Ezen oltárt ő cs. k. fősége Maximilian ausztriai főherceg szétvetette, s helyébe ujat

s szép fehérmárványból készültet tétetett. Az oltár fölé sz. Ilona érc szobrát állítá. Erősen megaranyozott ezüst gyertyatartókat és virág-edényeket is tétetett az oltárra, melynek előoldalán a főherceg cimere a sz. föld öt keresztjével látható. Aranynyal gazdagon himzett sötét-veres bársony függöny csügg elő a két oszlopon nyugvó oltárról. A lépcsőt gyönyörű szőnyeg fedi. Ő fensége Bethlehembe is küldött drága ajándokot, de mindezen nagy értéknél is értékesebb emléket hagyott maga után: megható buzgalmát és azon valóban ritka áhítatot, melyet itt létekor a jerusalemi egyház látott rajta! Említett ajándokokat, valamint másokat is, melyekről más alkalommal szólottam, ő fensége derék tanácsosa ns. Scherzlechner ur által küldötte. A tanácsos ur három hétig tartózkodott itt, s ezen idő alatt sok alkalmunk volt magyar hazánk fiának valóban ritka vallásosságán és a szegények iránti jótékonyságán épülnünk. Legyen jutalma az Ur Jézus, qui est merces nostra magna nimis!

Szép és buzdító, midőn látjuk, hogy a nagyok is törekesznek elérni a mennyek országát.

80. A sz. kereszt feltalásának helye.

81. Lépcső, mely az említett helyekre vezet.

82. A tövissel való koronáztatás kápolnája.
Görög.
83. Régi lépcső, mely a kalváriára vezet.
84. Görög folyosó.
85. A b. Sz. helye sz. Fiának halálakor.
86. Görög oltár.
87. Sziklahasadás, mely az Ur halálakor történt.
88. B. sz. fájdalmi oltára. Latinoké.
89. A fölfeszítés oltára.
90. A hely, melyen felfeszítetett az Ur.
91. Szenvedés kápolnája. Latinoké.
92. Abissynok kápolnái.
93. Örmények kápolnái.
94. A hely, melyen Ábrahám Izsák fiát feláldozta a görögök szerint.
95. Itt áldozott Melchisedek a görögök szerint.
96. és 97. Görög szobák.
98. Görög csarnok.

A) Ezen kétarasztnyi átmérőjű tojásdad ablakon bocsátják ki nagy szombaton a szakadár görögök és örmények a sz. tüzet.

B) helyen voltak a jerusalemi keresztény királyok sirjai, és pedig **(o)** Godefriedé és **(m)** Balduiné, de a görögök szétrombolták, **(n)** Melchisedek sirja és **(v)** helyen találta meg Noe

Ádám koporsóját (c) a jerusalemi ker. királyok egykori sirjai voltak. Az apró huzások az említett körmenetet jelentik, a kerek fekete pontok az állomásokat, s a római szám a menetrendet.

Ezek a sz. sir templomának jeles és emlékezetes minden pontjai.

A görögök és örmények szent tüze.

Nagy szombaton történik — a görög számítás szerint. Ilyenkor a nagytemplom a görögök, örmények és sok más nézők ezreivel van megtömve.

Elmondom úgy mint ezen évben láttam. Említett napon délután két óra felé kezdődött a szörnyű jelenet. A nép még délelőtt jött, hogy helyet nyerjen. —

Orditva, ujjongva, ugrálva, kezeikkel tapsolva, türelmetlenségökben vad lármával unszolák a patriarchát, hogy menjen be a sz. sirba, s imádkozza le az égből a tüzet, mely a templomnak eloltott lámpáit meggyujtsa.

Mindenik jó csomó vékony gyertyát tart kezében s az illető két ablakhoz vagy a szent sir bemenetéhez iparkodik tolakodni.

Végre a patriarcha bemegy a szent sirba s utána az ajtó betétezik.

Egyszerre az ordító tömeg az ablakokból kinyújtott tűznek esik, hogy kiki mielőbb meggyujthassa gyertyáját — a patriarcha futva rohan ki a sirból, kezében az égő tekerccsesel, neki esnek s gyakran eldöntik, megtiporják, mert mindenik első akarja gyertyáját meggyújtani.

Azután a lámpákat gyújtják meg, s az egész templom tele lesz füsttel, melyben a sok gyertya s lámpa csak úgy pislog. Midőn mindenik meggyújtotta gyertyáját, ismét ordítanak, ujjongnak, vad öröm huhogás közt ugrálnak; fejöket, szakállukat a gyertyához tartott s érintett tenyerrel megsimogatván, hogy megszenteltessenek.

Gyakran, legtöbbször véres verekedés történik ilyenkor, azért a török katonaság a templomban vagyon. Ez idén nem történt verekedés.

Az örmények papjai nem tagadják, hogy patriarchájok gyufával csinál tüzet, ambár jobb szeretik, ha a nép máskép hiszi, s úgy látszik, nem igen bolygatják a nép ezen hitét. — A görögök még nem merik megmondani az igazat, mivel a nép leginkább a sz. tűz miatt zárando-

kol Jerusalembé, bizván benne, hogy ki magát a sz. tüzzel érintette, mindenesetre üdvözül.

Igaz, a görög patriarcha a francia consul előtt ez idén mondta, hogy gyufával gyújtja meg a sz. tüzet — de a népet meghagyja régi hitében. . . .

Hogy e szent tűznek eredetéről valamit mondjak, röviden megemlítem, miszerint ré-
 gente történt a csoda, a kereszties had idejében is mint II. Orbán pápa is említi — de nem mindig, míg a tizenkettedik században egészen elmaradt, midőn t. i. a saracenok Jerusalemet elfoglalák. — Ezek először is a szakadár abessyniakat, koptokat ereszték be a szent sírba, de kinevették őket, midőn a szent tűz elmaradt. Az abessynok gyúeszközzel segítettek magukon. Midőn a görögök is bejutottak a sz. sírba, a sz. tüzet az abessynok módjára alkották, míg az abessynok megunva a görög tolakodást, a csalárdságot elárulták. Ezért a görögök pénzzel, hamissággal végkép kitúrták az abessynokat, s lettek kizárólagosan szabadalmazott sz. tűz gyártók.

A régibb kath. időben midőn a csoda még megtörtént a római pápák különös bullákban fi-

gyelmezteték a jerusalemi kath. püspököket, hogy minden csalárdságot szorgosan kerüljenek.

Láttuk a sz. sír templomát. Mi van még a városban látni való?

A r. ker. kath. anyaszentegyháznak egyik kis részecskéje a jerusalemi egyház.

Ti ott túl a tengeren nem is gondolnátok, hogy mennyire megfogyatkozánk.

Alig vagyunk ezren fölül.

Sokkal kevesebben tehát mint ezelőtt 18 századdal az apostolok idejében. De azért a jerusalemi egyház — etsi minima in millibus Juda — még is gazdag a szeretetben.

Vannak intézeteink, zárdáink. Itt vannak sz. József leányai, tanítják a női ifjúságot — vagy a betegek ágyainál töltik éjjelöket és nappalukat, nem kérdeztvén, ki legyen a beteg, török-e, hitetlen, vagy hívő? —

És láttam a beteg mozlimeket, láttam mily jól esett nekik a keresztény felebaráti szeretet. — S mivel a török nő nem mehet el házából a kórodába, a buzgó keresztény szüzek elmen-

nek a házakhoz is, és szolgálnak ott is, a beteg felebarát körül. — Nem rég egy prot. de török szolgálatban levő orvos került a kath. kórodába — s Isten megadta neki testi lelki egészségét. —

A protestansok közt nagy sensatiót okozott. — Nekik is van kórházuk, vannak Diacónissáik! . . .

És Ratisbonne ur a buzgó missinarius behozta ide Sion leányait, hogy imádkozzanak az Izrael fiainak megtérésén, kik nyomorogva tengődnek Dávid városában. A nénék közt vannak megtért hébernők. — A hol csak lehet iparkodnak érintkezésbe jönni a héberekkal. — Van néhány nevendékek is — köztök egy török leányka, kit szülői, magok is hajlandók levén a keresztségre, a zárdába hoztak nevelés végett — még nincs megkeresztelve. A szülők nem oly rég sarkalva a vakbuzgó atyafiaktól kénytelenek voltak a leánykát kis időre házokhoz venni s a moscheába is bevezetni — a többi kis társnők nagy szomorúságba estek pajtásuk távoztán, de nem oly soká tartott a szomorúság, a kis leány ismét vissza ment arab társnőinek nagy örömére.

És így kell küzdeni mindenütt a mozlimek vakbuzgóságával.

Sion leányainak gyönyörű kis kápolnájok vagyon — a sz. mise áldozati ruhák tiszták hogy az angyalok is felölthetnék. Szép példa sokaknak itt is — Európában is. . . .

E két intézet gyöngye a jerusalemi egyháznak — megérdemlik az adakozást mit egyes buzgóbb zarándokok tesznek számokra a szeretet oltárára. —

Nagy segítség ily női intézetek a missionáriusi működésnek — hová a missionarius nem mehet, mit ő nem tehet, azt, a munkának derék részét meg teszik ezen egyszerű nők.

A sz. Józsefről nevezett apácákat ft. Brunoni, most beyruthi érsek s apostoli delegatus hozta be keletre, az emberiség örök hálával tartozik neki. . . .

Itt az izlam hideg kebelén, a szakadárközségek közepett; a nemzeti visszavonások, gyűlölködések, hallatlan szerencsétlenség közt tán még azok is becsülnék a ker. irgalmaság angyalát, kik nálunk efféléket figyelemre sem méltatnak. . . .

E két intézet itt, több dicsőséget szerez a kereszténységnek, mint a krimiai roppant

költségü hadjárat szerzett az egyesült hatalmaknak. —

A mi kárt szenvedünk, az a szakadárok miatt történik. Ha ők nem lennének, a törökök előtt szentebb volna a keresztény nevezet. . . .

Rajtok magok a törökök nem egyszer megbotránkoztak, pedig a sz. sir templomában Krisztus koporsója előtt. . . .

És ők is keresztényeknek mondják magukat.

Nálok a sok keresztvetés, oltár, szobor, kép, föld csókolás, és külső cifraságban áll a vallás. —

Papjaik is kevésbé tanultak. — Azért nem csoda hogy missionariusaink a szakadárok megtérésekor az Isten léténél kezdik az oktatást. . . .

A szerzetesek hogy el ne unják magukat a zárda falai közt, kereskedhetnek mindennel, csak holtuk után javaikat a kolostornak hagyják! . . .

Városokban szakadár szülők hozzánk küldik gyermekeiket iskolába. . . .

Annál többet tesznek anyagilag a város szépítése ügyében. Az ugynevezett sz. György hegyén a Gihon völgy fölött nyugotnak a kövek és sziklák közt szép kerteket rendeznek, olaj-

fákat s egyebet ültetvén. A munkálat csak egy két esztendő óta foly, már is szép és hosszú sétány van fiatal fákkal körül ültetve. Van szép kőből épült s kirakott vitzartó s alkalmas mulató helyek, hol kávéét kaphatni. Ezen ipar a görögök érdeme.

A szakadár örmények épületei legszebbek egész Jerusalemben, s valódi ékei Sionnak. Az utas a Jaffa kapu felé jövén, meglátja az örmény patriarchatust és szállodát a Sion nyugoti részén. A sz. keresztii kolostor, mely Jerusalemtől nyugotnak félórányira van egy völgyben szinte pompás épület. A Jaffa uton jövö zarándok meglátja utjától jobbra. Itt papnöveldejök vagyon. A bemenet nem tilos.

E kolostor a szakadár görögöké.

A szent ferenciek zárdája.

E zárda mely a város éjszaknyugati részén a jaffai ut felé a bástya mellett vagyon, várhoz hasonlit, s erős vasalt kapui vannak. Emlitettem, hogy ezelött a Sion hegyén laktak, s 1561 óta ide tétettek. Van szép a megváltóról nevezett szentegyházuk a kolostorban nyilvános isteni tiszteletül.

Ez előtt a jerusalemi zárdafe az ugynevezett „Pater Reverendissimus Custos Terrae Sanctae“ egész Palaestinában majd püspöki joghatóságot gyakorolt. A sz. sír templomában főpapi diszszel áldozott a nagyobb ünnepeken.

Midőn az anyaszentegyház feje az idők kívánsága szerint s a kath. hivek nagy örömére ismét felujtá a hajdani, de régóta romban heverő patriarchatust, a Custos püspöki joghatósága megszűnt. A ferenciek vendégszeretét másutt már dicsérettel említettem. Van könyvnyomdájok is.

A jerusalemi latin patriarchatus.

A hosszas özvegység után a jerusalemi egyháznak is megadatott főpásztora. A jerusalemi püspökök sora, mely szent Jakab apostolon kezdődik, soká meg volt szakadva. Ő szentségének a dicsőségesen uralkodó IX. Pius pápának jutott a dicsőség, hogy a megszakadt sorozatot tovább fűzze.

Igy lön több századok után 1847-ben felujtva a jerusalemi latin patriarchatus, midőn ft. Valerga József ur, ki élteinek nagyobb részét mint missionarius töltötte, jerusalemi érsekké és patriarchává kineveztetett.

Adja Isten, hogy a patriarchatus ne lásson többé szomorú időköt, ne lásson enyészetet, hanem nőjön fel terebélyes fává, mely alatt kelet minden népei megpihenhessenek!

És mi reméljük az Ur Jézus nem fogja elhagyni Sionnak püspökét.

A néhány év óta is szépen terjed. A megyei világi papság alig áll ugyan husz egyénből és huszonhat növendékből, de kezdetnek, kivált itt elég. Bethlehem, Bethdsalla, Ramalla, Dsifne, Nazarethben missioi állomások vannak, hol mindenütt egy egy megyebeli pap működik. S azóta más részről is jött kérelem missio megújítására.

Jerusalemben a patriarchatus épületében, mely a jaffai kapu tözsomszédtségében fekszik, papnövelde vagyon a növendékek kilenc éves-től felfelé a különféle szükséges tudományokban és nyelvekben oktattatnak megyebeli papok által. Igy alapul meg a honi papság, mit a szent szék annyira sürget. Jelenleg csak két belföldi papunk van mindkettő a propaganda növendéke. Egyik Bethlehemben szülőföldén hirdeti az evangeliumot, másik itt a papnöveldeben tanár. Különben a többiek europaiak, olaszok, franciák, s egy magyar, e sorok írója.

A növelde az olasz papnövelőházak mintájára szervezett.

Jelenleg a házban két kisebb kápolna vagy összesen három oltárral a növeldei használatokra, ámbar a nép által is látogattatnak.

Tulajdonképeni székesegyház még nincs, a nagyobb ünnepeken a sz. sír templomában történik az isteni tisztelet. Csak nem rég adatott át a sz. Anna temploma a francia kormánynak, mely azt a patriarchatus székesegyházává szánta. — E templom, mely hagyomány szerint sz. Anna házának helyén áll, szép s nagy épület s még elég munkát és költséget igényel, mire elkészül. Alatta van a barlangféle hely, a bold. szüz születéshelye. A templom az Istvánkapu közelében áll. — Taval történt az átadás nagy ünnepélylyel a francia consul jelenlétében, mely alkalommal két sz. mise szolgáltatott ott, hol hosszas időn át Mohamed hivei imádkoztak. Az átadás alkalmával egy jézustársasági atya alkalmi beszédet is tartott.

Bethdsallában egy órányira Jerusalemtől délnyugotnak gyönyörű helyen nagyszerű collegium és szép tágas szentegyház van készülöben. Itt lœend a papnövelde.

Az említett missioi állomásokon is vannak házak. —

Ez mind szép előmenetel a missio szegénységével mellet. —

Most a szent ferenciek a szent helyek örei, — mi pedig missionariusok vagyunk, hogy nem csak megtartsuk hitünknek eddig kivívott helyeit; hanem tovább is elvigyük a világosság szövétnekét a sötétben ülők közé. . . .

Azért hazám fiai ti is imádkozzatok értünk. —

Az egyesült görögöknek is tágas szép szentegyháza s épülete van, a latin patriarchatus irányában a ferenciek zárdája felé vezető utcában. — Az egyesült görög patriarcha nem lakik itten. A szakadároknak több püspöke s néhány száz szerzetese van itt.

A város összes lakossága a tizennégy ezret alig haladja meg. A keresztények a szent sír körül laknak és a Sionon (örmények) a zsidók Sion és Moria közt; törökök, arabok elszórva mindenütt de leginkább a Bezethán és Akra oldalán, az említetteken kívül más kisebb mosheák is vannak, minő p. o. a damaskusi kapu mellett a vak derviseké. —

Ezzel láttuk a városbeli nevezetességeket.

A damascusi kapu közelében egy ajtó vezet a város alá föld alatt. Ide lámpát kell hozni s többed magával bemenni oly vezetővel, ki járta, mert a földalatti üreg óriás nagyságu, megjárható majd az egész várost föld alatt. Sok üreg és mélység is van e föld alatti helyen. azért óvatosan kell járni. Láthatni itt vízvezető csöveket, különösen a Moria hegy alatt, hol fent Salamon s később Herodes temploma is állott. A római hódításkor e föld alatti üregbe is huzódtak némelyek mint Flavius József említi. Különben nem mindenkinek tanácslandó az ide jövetel e földalatti országba. Magam sem jártam be még az egészet, pedig szándokom bejárni, csakhogy ilyesmire többnek kell vállalkozni. —

Jerusalem völgyei.

Bejártam a várost, menjünk ki a völgyek felé. Jerusalemet keletről, délről, nyugatról, mély völgyek környezik.

Keleten az olajfák hegye alatt és egy rész Moria lábánál huzódik délnek a Josafat völgye, melyben a Kidron folyik.

Josafat mély völgy — tele van zsidó sirok-

kal, melyek mint említém egészen laposak. Nincs itt kerítés, hanem a völgy természeti fekvése megtartva, s rajt sűrűen elszórva a kötáblák, melyek körül fekete kecske nyájak tépik a gyér füvet. Itt vannak Josafat, Absolon, és Zakariás síremlékei egymás mellett. Itt e síremléknél sz. Jakab rejteke is. Megjegyzendő, hogy ezen emlékek a sziklából vannak kifaragva. Így Absoloné, mely torony alakú, s melynél épen látni még a három sziklafalat, melyekkel egykor az emlék egy óriási kősziklát képezett, s melytől ember kezek elválaszták.

Ez egyiptomi szokás, mit a héberék innét hoztak magukkal.

Absolon síremléke tele dobáltatott kövel. Most is a törökök és arabok követ dobnak rá, hogy a szülők iránti engedetlenség rútságát tanusítsák. — A völgyben délnek tartva látni fent balra a völgy fölött Siloe falut, hol arabok laknak, itt számos a sziklákba vágott sírok vannak, hol ezelőtt a halottak, most az élők laknak. — Említett síremlékek a délfelé haladónál balra esnek. Siloe irányában a jobb oldalon egy mély üregbe sok lépcső vezet — itt Mária kútja jó friss vizzel, ez a Moria tövében, s mondják, hogy összeköttetésben van az alább fekvő Si-

loeval, mely ettől a völgy déli részén vagyon, valami 5 lépcső vezet hozzá -- előtte négyszög-alaku nem igen nagy viztartó, melyen keresztül jár Siloe vize a völgybe azon helyre, melyet a héberek Tofethnek mondtak, hol Molok istenségnek áldozták gyermekeiket. Mielőtt innét nyugotnak fordulnánk, tekintsünk a Siloe irányában fekvő Nehemias kútjára, mely fölött kúp emelkedik.

Tophettől szinte mély völgy viszen dél-nyugatnak a Sion lábánál s ez a Benhionnom völgye, mely megkerülvén Sion déli részét, midőn nyugotnak tart, Gihon nevet nyer s ez feljö nyugotnak és nyugot-éjszakkak a jaffai kapuhoz.

A leirt völgy fölött Sion déli részével szemközt vagyon a hakeldama, mely a Hinnom völgyrész vége fölött kezdődik.

Ezen helyet vették meg a papi fejedelmek az áruló Judás által visszaadott pénzen.

„Tanácsot tartván (a papi fejedelmek) pedig megvevék azokon a fazekas mezejét a jövővények temetésére. Azért hivaték azon mező hakeldamának, azaz, vérmezejének mind e mai napig.“ — stb. Máté. XXVIII. 7. 8. v. o. Ap. cs. I. 16. stb. —

Valami 92 láb hosszú s felényi szélességü, nyugatnak a Gihon völgy fölött magasb hegy emelkedik balra a Jerusalemből Bethlehembe vezető uttól, melyen most is romok látszanak és barlangok. Ez a „mons mali consilii.“ Itt határozottatott volna el az Ur elfogatása a főpap nyaralójában. A szomszéd barlangban nyole apostol rejtözött el Jézus Krisztus szenvedéseinek napjaiban. A Gihon völgyén keresztül jött a bethlehemi vízvezető, melynek romjai még láthatók nem csak Bethlehemhez közel, hanem Jerusalemnél is azon köhid, mely most a bethlehemi uttól a Gihon völgyön átjö Sion oldalára az angol collegium mellett. Ezen hid éjszaki része egy a Gihon völgyben helyzett vitzartónak egyik oldalát képezi. A többi oldal és a fenék is épülve volt, mint még most is láthatni. Ezen vitzartóhoz közel a jaffai kapu, mely alatt a Gihon völgy kezdete, legalább mélyebbedése vagyon.

A mostani fal mellett a jaffai kaputól éjszoknak tartva nincs völgy, hanem magaslat, mely éjszak keletfelé lesz csak lapályos a damascusi kapu felé — melytől jobbralátni Jeremias proféta barlangját. Csekély borra való megnyitja a bemenetet.

Olajfák hegye.

A városból az ugynevezett István vagy juh kapun, mely keletnek Jerusalemban egyetlen kapuja, kijövén, elég meredek, lejtő ut vezet a Josafat völgybe, hol a Kidron folyik, mely patak csak télen nyer vizet. Mielőtt a Kidronon át vezető köhidat elérnők a hiddal szemközt egy köves helyre jutunk, hol István az első vértanu megköveztetett. A hidon át balra a szemek előtt felnyuló olajfákhegyének lábán a föld alatt egy templom vagyon. A hagyomány szerint a sz. Szűz sírhelye. Mielőtt beérnénk meglehetősen kövezetű térre jutunk, mely a templom ajtajának vezet — itt sok lépcsőn jutni a sötét templomba, melynek alján jobbra egy oltár háta mögött a b. szűz Mária sirját mutatják, melybe tetetett holtá után s melyből az égbe vitetett. Itt mutatják a lépcsőzet közepe táján — lejövet jobbra Joachim és Anna sirját; balra pedig sz. Józsefét. E templomot sz. Ilona császárné építtette volna, és pedig azon helyen, hol egykor Gethsemani falucska állott. E templom a szakadár görögöké, kik egy kis baksis — borra valóért mindent megmutatnak. Kijövén a templomból

balnak tán harminc lépésnyire, egy más ajtót látunk, mely a hegy alá látszik vezetni. Ez a katolikusok földalatti kápolnája azon helyen, hol az Ur Jézus vérverejtéket izzadott, mint a főoltár mögötti fölirat mondja:

„Hic factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram.“

Elhagyván e kápolnát az említett udvaron, ismét átmenvén a hegynek fölfelé azonnal elérjük a fallal kerített helyet, hol néhány igen régi olajfa találtatik még. Itt egy szerzetes tartózkodik, ki a helynek öre. Csinos kert az egész, melybe alacsony vasajtó vezet keletfelől. Jól kell zörgetni hogy megnyittassék. Ezen ajtótól a kertből kijövet jobbra azon hely, hol Judás elárulta az ember fiát. . . .

Szemközt pedig derék köszikla, melyen az apostolok szunnyadoztak Urunk gyötrelmi idején.

Innét azután meredek ut visz a hegy leg-tetejére. Mielőtt felérnénk, az olajfa hegy közép táján egykori moschea romjai láthatók azon helyen hol Urunk Jerusalemben siránkozott. . . . Innét a várost egész pompájában láthatni — szemközt ott volt a Morián Salamon, s Heródes fényes temploma.

Jerusalem, Jerusalem, hányszor akartam összegyűjteni fiaidat — és te... nem akartad!...

A hegy legtetetjén most rongyos arab falucska van egy moscheával, melynek szomszédságában láthatni a sz. Ilona által épített templom maradványait. Jelenleg gömbölyű s fallal kerített udvarban a hajdani templom helyén a szentély fölött kúpos kápolna áll de belől egészen üres, nincs oltáraképe, semmije. Itt van azon köszikla az alsó talapzaton, ugy látszik eredeti helyén, melyről Urunk az egekbe emelkedett. A kösziklában egy sarknyomot látni, hagyomány szerint az Ur Jézus nyoma. Ezen helyen áldozó csötörtökön a menybemenet napján mondatik sz. mise. Ilyenkor papok s nép is sátrak alatt itt hál. Este a lorétomi létania énekeltek, éjfélt után a papi zsolozsma, hajnal felé a szent misék mondatnak, mire nézve két oltárt hoznak fel.

A szomszéd minareth tetejéről gyönyörű kilátás nyílik.

Meglátni Jerusalemet és környékét egészen, mert az olajfák hegye kétszer oly magas mint a Sion; nyugat felé Sámuel próféta siremlékét távol a láthatáron magas hegy tetején; éjszának Ephraim hegyeit, Ebal- és Garizimig;

keletnek a jerichoi vidéket és Jordánt, délfelé a holt tengert és Arábia vagy a moabiták egyenes vonalban hosszat nyúló hegyeit a holt tenger tulsó oldalán. —

Az olajfák hegye Jerusalemtől „iter Sabbathi“ a sz. irás szerint. Jó félóra kell, hogy tetejére felérjünk a rendes uton.

A királyok, birák és proféták sírjai.

A damascusi kaputól negyedóránnyira az ugynevezett „királyi sírokra“ akadni. Földalatti sziklába vannak kivágva. A tulajdonképeni sírhelyek előtt szinte sziklába vágott tágas udvar. Ebbe most majd hason kell bemászni, mivel kapuja előtt és alatt igen sok föld gyűlt össze. Az udvarból egy kis az udvarra nyílt előcsarnok van, honnét szinte igen alacsony — sziklába vágott ajtó visz több egymásba nyíló szobába, melyeknek oldalaiban a kivágott nyughelyek. — Most a legroszabb állapotban van az egész. Gyertyával kell világítani, hogy behathassunk a halottak szobáiba. Az üregek mind nyitvák és üresek. A királyi síroktól tovább éjszának a birák sírjai láthatók. Hasonlók ezekhez, csak-hogy most nincs előudvara, s a szobák száma

három. Szinte az oldalakba vágott s eléggé benyuló üregekkel.

Kivülről a homlokzaton szőlőfej van vésve, mi a királyi sirok előcsarnokán is látható. A birák sirjai körül több szinte sziklába vágott sirok láthatók.

A szépen faragott s szőlő levél, szőlő fejekkel ékes kölapok, melyek ajtókul és földökül szolgáltak — a királyi sirokban összezuzva hevernek; a birakéiból egészen elvesztek. — A próféták sirjai az olajfák hegyének keleti részén vannak, közel hozzájuk a hely, hol Judás felakasztá magát.

Bethlehem.

A jaffai kapuból délnyugatnak a bethlehe-mi utra jövünk Gihon völgyén keresztül. Az utnak fele egész Illés kolostoráig és a kutig jó — ismét a városig köves s fárasztó.

Jerusalemtől indulva jobbra mindjárt a Gihon völgy fölött kezdődik a szép Raphaim völgy inkább lapály, hol Jerusalemnak annyi ellen-sége táborozott!... Itt tanyáztak a Philisteusok is.

Jerusalemből gyalog másfél óra alatt könnyen eljuthatni Bethlehembe. Ezen uton legelő-

ször is Simeon házának romjait mutatják, a magusok kutját, hol vezérsillagukat ismét meglátták, aztán Habakuk proféta kápolnáját, az Illés kolostort, hol szakadár görög barátok laknak, ez körülbelül a bethlehemi ut közepe. Innen lefelé haladva eljutunk Ráchel sirjához, melynek kulcsait jerusalemi zsidók őrzik.

Bethlehem maga érdekes kép, kivált az előttei mély s óriási katlanhoz hasonló völgyből tekintve. A város hasonlólag a többi keletiekhez, ronda és bűdös; a kőből épült házak négyszögűek s kocka halmazként egymás fölé látszanak épülve lenni.

A hegyoldalakon dús fige s olajfa ültetvények vannak; az óriási lépcsőkhez hasonló erkélyek, melyek a hegyek oldalait nagy félkörökben karolják, a hajdani ipar maradványai s itt valamint más némely helyeken meglehetősen állapotban tartatnak, de sok helyt egészen elhanyagolják, pedig a régieknek nagy munkába kerülhetett míg a köves bércek oldalait földdel meghordhaták, s ezen egymás fölött sokasodó kertekkel tetőtől talpig körülfonák. A régiek ily szorgalmával, mitől Isten áldása el nem maradhatott, lehete csak a föld „téljével és mézzel folyóvá.“ A ki most látja Palaestinát, kísértetbe

jő, hogy azt gondolja, miszerint gúnyból nevezteték e vidék „Terra lacte et melle fluens”-nek! Pedig a föld most is termékeny, különben lakói az annyira silány földmivelés mellett éhen halhatnának. Látni hogy a kövekkel sűrűen borított földeken mégis terem gabna, s teremne bizonyára több és különb, ha az ország más kezekben volna. De talán az Isten büntető keze ez, mely Palaestinát halálra kárhoztatá. Igen is, megvannak rajta már a halál bűzös jelei, nem élő test többé, rothadásba mennek át műszerei — az egész ország egy nagy halott, mely az enyészetnek esett áldozatául egy nép büneiért, melyet egykor ifju s gazdag emlőin táplált. . . .

Lesz-e valaki, ki feltámaszsa halottaiból, vagy háborítlan emészsze-e meg az örök enyészet büntető angyala! . . .

De térjünk vissza Bethlehembe. Előttünk a zárda a város délkeleti részén hatalmas várhoz hasonló; hol 1832- és 1834-ben Ibrahim pasa ellen védték magokat a lázadó arabok. E kolostorban ferenciekén kívül szakadár görök és örmény barátok is laknak.

Itt van a szent Ilona építette nagyszerű és keresztalaku templom, melynek hajóját jobbról balról két két sor korinthisz oszlop tartja. Most a

szentély fallal van elválasztva a hajótól, mely egészen üres. A szakadárok nem tudják megbecsülni e szép épületet, mit erőszakkal tulajdonítottak magoknak, mert egykor a katholikuskoké volt. A szentegyház alatt van a barlang, Urunk születés helye.

„Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est.“ Pár remek festvény találtatik e szűk, hosszukás s a lámpa fényétől csak keveset világított helyen.

Más barlangok is vannak itt, ugymint: a megölt gyermekeké; sz. Jeromosé, hol a szent írást fordítá, hol meghalt; itt van cremonai sz. Özséb sirja, aztán sz. Paula és Eustochium temetkezési barlangja. Végre ezek fölött a főtemplom mellett sz. Katalin kápolnája. A kolostor lapos tetejéről szép kilátás nyílik a vidékre látni alant a pásztorok mezejét, hol az angyal megjelent, itt egy sz. Ilona építette templomromjai vannak, ettől nem messze a pásztorok faluja egy nőzárdá omladványaival. E zárdát sz. Paula építé, hol soká lakott és meg is halt. Végre itt a kút, melyből Dávidnak vizet merített a három vitéz.

„Dávid az erősségben vala (Adullamban) a filisztiék tábora pedig Bethlehemben. Ekkor

igen megszomjuhozván Dávid, mondá: bárcsak a bethlehemi kútból mely a kapunál vagyon, adna valaki innom. Általhatván tehát ezek hárman a filisztiak táborán, meritének vizet a bethlehemi kapunál levő kútból és elhozák Dávidnak, de ő nem akará azt meginni, hanem inkább kiönté azt az Urnak szentelvén és mondván: távol legyen tőlem, hogy ezt Isten előtt cselekedjem és e férfiak véréért igyam; mert életök veszedelmével hozák nékem a vizet és az okáért nem akara inni.“ ... Krónik. I. könyv. XI. 16. stb.

Délnek a holttenger felé Tekoának látni Herodiumot; cukorsüveghez, melynek hegyes teteje elvágatott, hasonló hegy. Az ó szövetségben Mózes I. könyve XXXV. 194. említi Bethlehemet először:

„Meghala tehát Ráchel és eltemettetéek azon ut mellett, mely Ephratába a mostani Bethlehembe viszen. És emele Jákob oszlopot Ráchelnek sirja fölött, mely oszlop mai napig Ráchel emlékjelének neveztetik.“ —

Bethlehemi volt a levita, kiről a Birák könyvének XVII. része emlékezik. v. ö. XVIII. és XIX. részt is.

Rúth könyve is bethlehemi történetről szól.

Bethlehemben született Dávid, itt őrzé nyáját, itt kenetett királylyá Sámuel proféta által. Kir. I. k. XVI. R. A fogságból száz huszonhárom bethlehemi tért vissza.

A legnagyobb nevezetességet Míka proféta mondja Bethlehemről Urunk születése előtt nyolc századdal.

„S te Bethlehem Efrata! kicsiny vagy ugyan Juda ezerei között mindazonáltal belőled származik énnekem a ki Izrae lben uralkodó leszen, kinek eljövetele régtől vagyon.“... V. 2.

S mit a proféta annyi idővel megjövendölt, az beteljesedett.

„Lőn — azon napokban, hogy parancsolat adatnék ki Augustus császártól az egész föld fölírása iránt. Ez vala az első beiratás, mely Cirenus által történt, ki Syriában helytartó volt. És ment kiki nemzetsége városába, hogy bevallaná magát. Felméne pedig József is Galilaeából Názareth városából Judaeaba, Dávid városába, mely Bethlehemnek hivatik; mivel hogy Dávid házából és nemzetségéből vala, hogy bevallaná magát Máriával neki eljegyzett nehézes feleségével. Lőn pedig: mig ott mulatának betelének, szülésének napjai. És szülé az ő

elsőszülött fiát és pólyákba takarás a jászolba fekteté, mert nem találtak helyet a szállásházakban. Valának pedig azon tartományban pásztorok a mezőn vigyáztván és éjjeli őr állván nyájoknál. És ime az Ur angyala megjelent előttök, és Isten dicsősége körülfénylé őket és fellette megfélemlének. És mondá nekik az angyal: ne féljetek, ime nagy örömet hirdetek nektek, mely leszen minden népnek. Mert ma születék Dávid városában Megváltótok ki az Ur, Messiás. S ez leszen ismervül: találtok egy pólyákba takarás jászolba helyezett gyermeckét. És mindjárt egyesüle az angyallal mennyei seregnek sokasága dicsérvén az Istent és mondván: Dicsőség magasságban Istennek és békesség a földön a jó akaratu embereknek. És lön minekutána eltávoztak tőlök az angyalok mennybe, szólanak a pásztorok egymáshoz: menjünk el Bethlehembe és lássuk meg a történetet, melyet az Ur megjelentett nekünk. És elmenének sietve és találák Máriát és Józsefet és a jászolban fekvő gyermeckét.“... sz. Lukács II.

A keleti bölcsek is a vezércsillag után. „... Bemenvén a hajlékba, s megtalálván a gyermeket az ő anyjával Máriával, és leborulván imádák őtet s megnyitván kincsszekrényei-

ket ajándokokat mutattak be neki, aranyat, tömjént, és mirhát.“ ... sz. Máté II. 11.

Oh zarándokok menjünk be mi is az egyszerű hajlékba és imádjuk a Megváltót leborulva, vigyük eleibe hitünk legtisztább aranyát, a buzgó imádság egekbe szálló tömjénét, és mirhát is az ön megtagadás mirháját. ...

Itt született a boldogságos Szüz Máriától Jézus Krisztus. ...

ElmélkedjeteK — és imádkozzateK, mert szent a hely hova belépteteK! ... Itt egykoron az Isten maga volt jelen ... megalázta magát irántunk szereteKből ... szeressük őt és ne vétkezzünk többé. ...

Te is Magyarok Nagyasszonya! ki egykoron itt valál, könyörögj érettünk. ...

Sz. József imádkozzál a bünösökeKért! ...

A második század elején még laktak Bethlehemben zsidók. Hadrián császár megtiltá nekik Jerusalemben és Bethlehemben lakni. Ezt is mint más szent helyeket a pogányság megszentelteleníteni iparkodott. — Bethlehem nunc nostrum — mondja sz. Jeromos — et augustissimum orbis locum de quo Psalmista canit: „Veri-

tas de terra orta est“ lucus inumbrabat Thamus i. e. Adonidis et in specu ubi quondam Christus parvulus vagiit, Veneris amasius plangebatur.“ ... 1110-ben II. Paskális pápa Bethlehemben püspökséget alapított, de idők folytával ismét elpusztult a püspöki szék, csak a szerzetesek maradtak meg az üldözött keresztények vigasztalására. Vannak itten sz. Józsefről nevezett apácák is, kik tanítással foglalkoznak, van missio ház is.

Egy órányira Bethlehemtől délfelé van Salamon király három tava, hegy oldalon úgy egymásfölé épített viztartók, hogy a víz a legfelsőbből a középsőn át a legalsóbbba hathat. Innét vízvezető cső is megy Jerusalemig, mely vezető azonban romjaiban hever. Itt van Salamon zárt kertje; itt a „fons signatus.“

Bethlehemtől éjszaknyugot felé indulva Bethdsalla faluhoz érünk, melyben olajfák körötte magaslaton áll a kath. collegium, szép nagy templomával. A tágas épület egy emeletes, keletiesen lapos tetejű. A szentegyház a collegium épületének szárnyai által környeztetik, úgy hogy az épület udvarában vagyon, előtte nyílt tér, mely a kertbe vezet. Itt van a papnövelde és a patriarcha nyári szállása, ugy-

szinte itt laknak a növeldei tanárok és a falu lelkésze.

A szomszédhegyről meglátni a földközi tengert, aztán Jerusalemet és a holt tengert, el látni Bethlehem mellett Tekoa felé, hol Amos proféta született.

Bethdsallából éjszaknyugotnak a völgyben ut vezet sz. Fülöp kutjához, hol Candaces királyné kamarása megkereszteltetett sz. Fülöp által. Innét sz. János pusztájába juthatni, hol a szent barlangját mutatják. Aztán a terebinth völgyön át sz. János kolostorába tér a vándor, itt eljutott sz. János születés helyére mint a felirás mutatja:

„Hic praecursor Domini natus est.“

Ki Bethlehembe és sz. Jánosba megy, a jerusalemi zárdafőtől legyen irata, mert különben szállást nem kap. Végre mielőtt ismét Jerusalembé érnénk, utban a sz. kereszti zárdát találjuk. Szép nagy épület, melyben a szakadár görögöknek van tanodájuk. —

El Bir.

Jerusalemtől három vagy negyedfél órányira levő falu, mondják innét tért vissza szüz

Mária és szent József keresendők a jerusalemi templomban elmaradt kis Jézust. Ki Jerusalemből ezen uton indul, rendesen első nap csak El-Birig megyen, különösen a karavánok szoktak így menni, azért az evangéliom is egy napi járó földet említ. —

Bethel.

Itt látta álmát Jákob, kitől a Bethel (Isten háza) név származott, mivel a hely elébb Luznak hivaték. Mózes I. k. XXVIII. Benjamin törzsnek egyik határvárosa volt Ephraim törzs felé. Az Ephraimiták elfoglalták. — Birák k. I. 22—26. Sámuel profétáról mondatik: „És esztendőkint elmegyen vala körüljáván Bethelt, Galgalát és Maszfatot, és az említett helyeken igazságot szolgáltatata Izraelnek.“ kir. I. k. VII. 16. — Jeroboam király bálványimádást hozott Bethelbe, felállítván itt az arany borjut. „S ezt mondá nekik (Izrael népének) felesleges nektek felmenni Jerusalembé, ime isteneid Izrael, kik téged kihoztanak Egyptom földéről. És egyiket Bethelben, másikat Dánban állitá fel. Ez a dolog bünre szolgáltatott alkalmatosságot, mert a nép Dánba ment a borjut imádni. Templomokat

is építtete a hegyeken és papokat rendele a nép aljából, kik nem voltak Levi nemzetségéből. Ünnepet is rendele Jeroboam a nyolcadik hónapban, a hónap tizenötödik napján, azon ünnepnek, melyet Judában ülnek vala, hasonlatosságára, s áldozék az oltáron. — Így tön Bethelben is, áldozván a borjuknak, melyeket csináltata; ugyan Bethelben papokat is rendele az oltárokhoz, melyeket magas helyeken felállíta. Áldozatot nyujta be az oltáron, melyet Bethelben felállíta. A nyolcadik hónap tizenötödik napján, melyet magának kiválasztott, ünnepet szerze Izrael fiainak, fel is ment az oltárra, hogy jó illatot gyujtson. Éppen akkor midőn Jeroboam az oltár előtt álla, tömjént égetvén, Judából Isten parancsolatára egy Isten embere Bethelbe érkezék. És Istennek meghagyása szerint kiálta az oltár felé: oltár! ezt mondja az Ur, im a fiú fog születni Dávid házából, kinek neve Jozás, ki feláldozza rajtad az oltárok papjait, kik most tömjént gyujtanak rajtad, és embercsontokat égetnek majd fölötted. Csodát is munkála az nap, mondván: ez a jele hogy Isten szóla: ime az oltár elhasad és a rajta levő hamu kiomol. Hallván pedig a király az Isten emberének beszédét, melylyel a betheli oltár ellen felkiáltott

vala, kinyujtá kezét az oltártól, mondván: fogjátok meg őtet. De elszáradá keze, melyet ellene kinyujta és vissza nem vonhatá azt magához. Az oltár is meghasada s a hamu lehullott az oltárról azon jel szerint, melyet Isten meghagyása szerint előre megmonda a proféta. Azért szólítá a király az Isten emberét, mondván: könyörögj uradnak Istenednek és esedezzél érettem, hogy előbbi állapotba helyeztessék vissza kezem, kéré azért a proféta az Istent és helyre állá a király keze, s olyan lön mint azelőtt. Mondá ezután a király az Isten emberének: jé velem a házba s egyél s ajándékot is adok neked. Felelé az Isten embere a királynak: ha fele házadat nekem adnád is, nem megyek be veled, sem kenyeret nem eszem, sem vizet nem iszom e helyen. Mert ezt hagyá meg nekem Isten, midön beszéle hozzám: kenyeret ne egyél, vizet ne igyál, sem azon az uton ne térj vissza, melyen mentél. Más utra ment azért és nem tért vissza azon az uton, melyen jöve Bethelbe. Lakék pedig Bethelbe egy öreg proféta, kinek fiai hozzá jövéen elbeszélék mind azt, a mit az nap cselekedék Isten embere Bethelben! az igéket is, melyeket szóla a királynak, megmondák atyjoknak. Kérdé tehát tőlök atyjok: mely uton

ment el? és megmutaták fiai az utat, melyen elmene a Judából jött proféta. Mondá pedig fiainak: nyergeljétek meg nekem a szamarat, és miután megnyergelték volna azt, felüle rá. S elmenvén az Isten embere után megtalálá egy terebinth fa alatt ülve, és kérdé őtet: Te vagy-e a proféta, ki Judából jöttél? felele: én vagyok, Mondá tovább neki: jer velem házamba s egyél kenyeret, felelé: nem mehetek vissza, sem hozzád nem térhetek be, nem eszem kenyeret, sem vizet nem iszom ezen a helyen, mert Isten megparancsolá nekem midön hozzám szólt, mondván: kenyeret ne egyél és vizet ne igyál ott, sem az uton ne térj vissza melyen mégy. Mondá pedig neki: én is hozzád hasonló proféta vagyok és Isten parancsolatából mondá az angyal nekem: hozd vissza őt magaddal házadba, hogy kenyeret egyék és vizet igyék nálad. Így megcsalá őtet és visszavivé magával és evék kenyeret és ivott vizet annak házában. De midön az asztalnál ültek, szólítá Isten a profétát, ki visszavitte őt, és kiálta Isten emberére, ki Judából jött vala, így szólván: ezt mondja az Ur: mivel hogy nem engedelmeskedtél Isten szavának, és nem tartottad meg a parancsolatot, melyet meghagyott neked Urad Istened, hanem visszatérve

kenyeret ettél és vizet ittál a helyen, melyen megtiltá neked kenyeret enni vagy vizet inni; nem fog holttested őseid sirboltjába temettetni.

— Miután pedig evett és ivott, megnyergelték a profétának, ki visszatérítettet, szamarát; ki midőn menne, egy oroszlány találkozik vele szembe és megöle őtet; teste pedig az uton hevervén, a szamar és az oroszlán a holttest mellett álltak. Látván pedig az általmenők az uton heverő holttestet és a test mellett álló oroszlánt, bemenvén elbeszélétek azon városban, melyben az öreg proféta lakék. Hallván ezt a proféta, ki vissza vitte amazt az utról mondá: az Isten embere, ki engedetlen volt Isten szavának, azért adá őtet által az oroszlánnak, hogy megfojtaná és megölné őt Isten szava szerint, melyet monda neki. Szólitá azért fiait mondván: nyergetek nekem szamarat. Miután pedig megnyergelték, azután elment, megállta amannak uton heverő testét és a test mellett álló szamarat és oroszlánt, nem evett a testből az oroszlán és a szamarat sem bántá. Felvevén azért a proféta az Isten emberének testét, feltevé szamarára és bevívén a vén proféta városába, hogy siratná őtet és eltemetné, és tulajdon sirboltjába temeté el annak testét és siraták őtet,

mondván: Ah szeretett atyámfia! Minekutánna pedig eltemette őtet, meghagyá fiainak, mondván; midőn meghalok, ezen sírba temessetek engem, melyben az Isten embere vagyon eltemetve, annak csontjai mellé tegyétek tetemeimet; mert bizonynyal meg fog történni a mit Isten parancsolatából kiálta a Bethelben levő oltár ellen, és minden hegyen épült templom ellen, mely Samaria városaiban vagyon.“ kir. III. k. XI. és XII. És Amosz profétát is elküldé Isten „... Ekkor Amaziás Bethelnek papja izent Jeroboamhoz, Izrael királyához, mondván: lázadást támaszt ellened Amosz Izrael házában, nem szenvedheti el a tartomány az ő beszédeit melyeket mindenütt terjeszt, mert így szól Amosz: fegyver által hal meg Jeroboam és Izrael rabságra elvitetik honából. Azután mondá Amazias Amosznak: te látó eredj fuss Juda földére; ott egyed kenyeredet és jövendölj! és ne merészelj tovább Bethelben jövendöljni, mert a királynak szent helye ez, királyi ház ez. Felelven pedig Amosz, mondá Amaziásnak: nem vagyok én proféta sem profétának fia: hanem pásztor vagyok és vadfigével élek, és elhiva az Ur engem a nyáj mellől és mondá nekem: menj jövendölj az én népemnek Izraelnek. — Most

azért halljad az Ur beszédét: te azt mondod, ne jövendölj Izrael ellen, és ne csacsogj Izsák háza ellen. Azért ezt mondja az Ur: feleséged a városban meg fog fertőztetni, fiaid és leányaid fegyver által hullanak el és földed zsineggel osztatik fel, te pedig fertőztetett földön fogsz meghalni, minekutánna Izrael fogságba elvitetik az ő tartományából.“... Amosz VII.

A jövendölés teljesült, mert Joziás... „... a betheli oltárt és magas helyet, melyet Jeroboam Nabat fia csináltata, ki vétekre elcsábitá Izraelt, mind ezt az oltárt, mind a magas helyet lerontatá, elégeté, porrá töreté s a berkeket felgyujtatá. Körültekintvén pedig Jozias meglátá a sírhelyeket, melyek a hegyen valának, és elküldvén elhozatá a sírgödrökből a csontokat és megégeté amaz oltáron, és így megfertőzteté azt Isten beszéde szerint, melyet egy proféta szóla, ki ezt valamint történt, jóval elébb megjövendölé. Kérdé pedig a király, micsoda sírjel az, melyet amott látok? felelének a városbeliek: Isten emberének sírja, ki Judából jövé, megmondá ezeket, miket cselekszel. Mondá azért, hagyjatok békét neki, senki se háborgassa az ő tetemeit. És menten maradtak csontjai a Samariából jött proféta csontjai-

val együtt. Elronta végre Samaria városaiban minden hegyi hajlékot, melyeket Izrael királyai csináltattak, boszontván Istent, és egészen úgy bánt velök Jozias mint Bethelben. Megöleté az oltárok minden papjait, kik ott valának az oltárokon, és embercsontokat égettetvén azokon, visszamene Jerusalembé.“ — Kir. IV. k. XXIII.

A fogság idején az asur király egy héber papot küldött vissza Samariába, ki Bethelben oktató a népet. Kir. IV. k. XVII. Ezras könyve szerint (II.) Bethel és Hai férfiai kétszáz huszonhárman tértek vissza a fogságból. — A syriai Bacchidesről olvassuk Makk. I. k. IX. hogy : „... Erős városokat építének Judaeában, és a várakat, melyek valának Jerikóban, Emmausban, Bethoronban, Bethelben, Tamnatában, Farában, Topóban, magas kőfalakkal, kapukkal, és závárokkal megerősíték. És Bacchides őrizetet helyezett azokba hogy ellenkednék Izraellel.“ ... — Bethelt Vespasian is elfoglálá.

Most Bethelnek nyoma sincs, s a zarándokok sátor alatt töltik az éjszakát forrás mellett, hol valami épület romjai hevernek. ...

S i l o.

„Éjszokról fekszik Bethelnek, keletről a Bethelből Sikimbe vezető utnak, délről pedig Lebonának. . . .“ mondja Birák k. XXI. r. Itt volt a frigyszekrény háromszáz huszonnyolc évig -- s itt imádták a régi zsidók Jehovát, itt ünnepeltek neki. v. ö. Jósue. XVIII. Ide hozá Elkan és Anna fiukat Sámuel Héli főpaphoz — itt szólt Sámuelhez Jehova; itt hanyatlott vissza és halt Héli főpap, hirül vevén Izrael megveretését, a frigyszekrény elfogatását s fiainak elestét. Olv. kir. I. k. öt első fejezetét. Sz. Jeromos még látta az egykori oltár romjait, mert a szép magaslaton, hol hajdan Silo állott, csak szétszórt köveket találni. Silo Betheltől öt órányira fekszik.

Sichem. (Naplus).

Ephraim hegyeiben. Ábrahám kiköltözvén Kánán földére „... átméne — egész Sichemig, a More terebintfás mezejéig, mely földön már akkor kánaneusok laktak. Megjelenvén pedig Isten Ábrahámnak mondá neki: a te maradéknak adom e földet, és oltárt építe ott Istennek,

ki megjelenék neki. Mózes I. k. XII. — Itt lakott Jákob, Mózes I. k. XXXIII. XXXIV és XXXV. Ide küldeték József testvéreihez i. h. XXXVII. v. ö. i. h. XXXIII. és XLVIII. fejezetét. Itt történt Josue utolsó beszéde. Josue XXIV. Jotham a Garizim hegyérőlszóltatá, Abimelekszétrombolá, Jeroboam felépité Sichemet s lakhelyül választá. v. ö. Birák k. IX. és királyok III. k. XII. Sannaballat nagy Sándoride jében templomot épített Garizim hegyén, melyet Hirkanus János szétrombolt. Vespasian tiszteletére Flavia Neapolisnak hivatott Sichem. Justin a vértanu (ki Romában 163. k. u. szenv. vért.) itt született. Zeno császár Garizim hegyén templomot emelt a bold. szüz Mária tiszteletére, Justinian a városban más öt elégett templomot állított helyre. Püspöki székhely volt egykoron. — A keresztes háboruban Eustach Boullioni Gottfried öcscse és Tancred foglalák el a várost saját felhívására. Fulco jerusalemi király uralkodása alatt a saracénok felgyújták Sichemet de 1283-ban ismét felépült. Legujabb időben Junot Bonaparte Napoleon egyik tábornokát megtámadták a sichemieiek s megverték. Átalában a szomszéd falusiakkal egyesülve sokszor nyugtalankodnak. Lakói száma a 10,000-et alig haladja meg, kik közt valami 200 Samaritán

van még, kiknek zsinagógájában Mózes öt könyveinek régi kézírata őreztetik. Katholikusok igen kevesen lakják. A város termékeny völgyben fekszik s számos forrásai vagynak, egy derék patak fut végig Sichemen. Nevezetes két hegye Ebal és Garizim, hol Josue az áldást ésátkot mondta (Josue VIII) a törvény megtartóira vagy áthágóira, mint Mózes V. könyvében a XXVII. részben előre meghagyatott.

A Samaritánok és zsidók közt nagy ellenségeskedés volt, ezek Jerusalemben, amazok Garizim tetején imádkoztak Istenhez.

Azért midőn az ur Jézus „... követeket küldde orcája előtt, kik elmenvén a samaritánok egy falujába jutának, hogy szállást készítenének neki és nem fogadák be őtet, mivel hogy szándékozáék Jerusalembé menni. Ezt látván a tanítványok Jakab és János mondának: Uram akarod-e hogy mondjuk: száljon le tűz az égből és emészsze meg őket a mint Illés is cselekedett? Kikhez fordulván Jézus megfeddé őket mondván: nem tudjátok minemü lélekkel kell birnotok. Az ember fia nem jelenék meg embereket veszteni, hanem üdvözíteni.“... sz. Lukács IX. 52.

Mielőtt a városba érnénk, a jerusalemi utról

Jákob kútját érjük, itt történt Urunk beszéde a Samaritán nővel mint sz. János Evangélioma IV. fejezetében előadja. E kút fölé, mely most rom, sz. Ilona császárné templomot építtetett s Bonifác szerint nőzárdát, melyben 100 apáca lakott, most ezen épületeknek kövei sem láthatók. Sz. Paula is gyakran látogatója ezen szentegyházat, mint életirója sz. Jeromos említi.—

Közel Sicheemhez egyiptomi József sirja. „József csontjait pedig, melyeket Izrael fiai kihoztak Egyiptomból eltemették Sikemben, ama mezőnek részében, melyet Jákob Hemornak Sikem atyjának fiától vett száz bárányon és József fiainak birtokává lön.“ Josue. XXIV. 32.

A törökök, kik a rég elhunyt iránt különös tisztelettel viseltetnek, vakító fehérségű sírboltot emeltek sirja fölé.

Samaria (Sebaste).

Sicheemtől a völgyben nyugatnak egy sílány falut ér az utas jó kétórai menet után. Ez Samaria, törökül: Sebusie.

A hajdani várost, melynek romjai a szomszéd magaslaton hevernek, a bethlehemi kisdédek gyilkosa építé, vagyis inkább nagyobbítá s

fényesebbé tévé, s Augustus római császár iránti hízélgésből: Sebasténak nevezte. Legrégibb korát tekintve Amri Izrael királya építé. „És megvevé (Amri) Samaria hegyét Somertől két talentom ezüstön és megépíté azt, és nevezé a várost melyet ott építé, a hegy urának Somernek nevéől Samariának.“... Kir. III. k. XVI. Akáb Amri fia ugyszinte Ahasjas, Joram, Jehu, Joahas, Jeroboam Iras fia, Sallun, Menahem, Peka, és Hosea itt uralkodtak. A város mint Izrael országának feje Jerusalemmel ellentétesen említetik a profétáknál. Itt építé Ahab Baal istenségnek templomot, melyet Jehu szétrombolt. Illés proféta is megfordult itten. Kir. III. XVII. XVIII. Ben Hadad Syrus kétszer ostromlá, Salmanaszszar pedig elfoglalá, mig Hirkanus János szétdulta. A proféták Samaria várost személyesítve hozzá intézik szavaikat midőn Izrel országát korholják. I. Jesai. VIII. IX. Hosea. VII. VIII. X. XIV. Amos. III. IV. Mika I. stb.

A Hirkanustól elpusztított várost Gabinius római helytartó ujra fölépíté s mint említők, Herodes a vérengző király fényessé tévé.

Itt van Elizeus és Abdás proféták ugyszinte ker. sz. János sirja, melyhez husz kölépcső vezet.

Sz. Jánost Maheronban fejezték le, itt volt Herodesnek palotája Samariától hat mérföldnyire. Sz. Márk. VI. 17. stb. Lukács III. és Máté. XIV. A Joanniták fényes templomot építettek sz. János sirja fölé, mely templom romjai maiglan láthatók. --

Nicephor szerint Herodiás a szent nyelvét tüvel szurkálta meg, aztán a főt elvitte Jerusalembé, hol Herodes házában szentes helyen földbe teteté; később sz. Ilona crászárné alatt a fő épen megtaláltatott s egy része Romában vagyon sz. János laterani egyházban, más része Amiensben Franciaországban.

Samariában tanított Filep diakon, ide jöttek Péter és János, itt történt Simon bűbájoló esete. Lásd Ap. cs. VIII.

Félórányira Samariától fekszik Iskariot falu az áruló Judás születés helye....

Bethulia

Törökül Sannur, hegyen épült vár.

Bethulia ellen nyomult Holofernes vezér hatalmas sereggel, de Judit megmenté Bethuliát. I. Judit könyve VII.--XVI. rész Közel ide

Thebeisz romjai, hol Abimelek Gideon fia agyon-
 üttetett. Birák k. IX. 50 stb. Szinte közel Do-
 thaim, egyptomi Józsefről emlékezetes Dothaim.
 Mózes I. k. XXXVII.

Dsenin.

Kétezer lakót számláló élénk városka, me-
 lyen a Damaskus egyptomi karaván ut átvezet.
 Mondják, itt tisztítá meg Urunk a tiz poklos fér-
 fiut. I. sz. Lukács XVII. 12. stb.

Innét meglátni Gilboe hegyeit, kopár siva-
 tag bércek. Ezeket átkozta meg Dávid, hogy
 se eső se harmat ne termékenyítse, mert ellen-
 ségeinek szolgáltak menedékül.

Dsenin mögött terül a szép

Esdrelon (Jesrael) völgy.

Délről Samaria hegyeivel határos, mely-
 ből éjszakkeletnek Gilboa hegylánc nyulik ki,
 éjszaknyugotnak Karmel hegyei. A Kison kelet-
 ről nyugotnak folyja át, aztán keskeny szikla-
 nyilások közt a Karmel és nyugot Galilaea bér-
 cei között a ptolemaisi lapályon keresztül
 Karmel lábánál a földközi tengerbe fut. Erede-
 te a Tábor hegy alatt.

Esdrelon völgy lapályon volt Galilaea határa. Nevét (Jesreel) a várostól nyeré. — I. Josue. XVI. Birák VI. Ozea. I. Judit I. és IV. Gideon itt győzte meg az Amalekitákat és Madiánitákat. Birák k. VI. és VII. I. VIII. is. Itt tábozott Izrael népe Saul alatt. Kir. I. k. XXIX. Itt veretett meg Ben Hadad a Syr fejedelem. Kir. III. k. XX. Itt viaskodtak végre a keresztes hadak is, és innen huzódtak vissza Jaffába és sz. Jean d'Acreba.

E n d o r.

Manasses törzsosztály része Isachar törzsben Tábor déli részén. Itt győzött Barak. Birák k. IV. v. ö. LXXXII. zs.

„Cselekedj velök úgy mint Madiániakkal és Siszarával mint Jabinnal Kison pataknál, kik elvesztek Endornál és a föld trágyájává lettek.“...

Saul és a bűbájoló asszony történetét. I. kir. I. k. XXVIII. E barlangot maiglan mutatják.

N a i m.

Tábortól délnek a Hermon éjszaki részén Endor mellett fekszik. Csekély falu hol keresz-

tények, zsidók, s mohamedánok laknak. „... Ezután méne (Jézus) Naim nevü városba és vele együtt mennek vala tanítványai és nagy sokaság. Mikor pedig a város kapujához közelgene ime egy halottat visznek ki, anyjának egyszülött fiát, az asszony pedig özvegy vala, s a városi népnek sokasága kíséri ötet. És látván ötet Jézus, s érzékenyen megilletödvén rajta, mondá neki: ne sirj. És oda járulván illeté a korporsót. Azok pedig kik vitték megállának s mondá: ifju neked mondom kelj fel. És felüle a ki megholt vala és kezde szólni, és általadá öt anyjának. Elfogá pedig minnyájokat a félelem és magasztalák az Istent mondván: nagy proféta támadott közöttünk és az Isten meglátogatta népét.“ sz. Luk. VII. 11. stb.

Tábor hegy.

3000' magas önálló csucs. Mira rotunditate sublimis in omni parte finitur aequaliter mondja sz. Jeromos. Délnek Jezreel völgyben végződik; éjszának pedig minden előtte fekvő bérceken felül emelkedik s a kilátás róla gyönyörű, délnek Esdrelon szép völgye; keletnek magas bércek, melyek alatt a Jordán és Geneza-

reth tava; éjszakknak Antilibanon és nyugotnak Karmel hegy és a földközi tenger. Scandebat autem Tabor — írja sz. Jeromos Pauláról — in quo transfiguratus est Dominus; aspiciebat procul montes Hermon et Hermonim et campos latissimos Galilaeae (Jezreel) in quibus Sisara prostratus est. Torrens Cison qui mediam planitiem dividebat et oppidum juxta Naim monstrabantur.“ . . .

Josue (XIX) szerint a Tábor hegy Isachar határa. Ide gyűjté seregét Bárak. Birák k. IV. v. ö. VIII. is. — Jeremias proféta szép hasonlattal mondja Istenről. XLVI. 18.

„Élek én, ugymond a király, kinek neve világnak ura; eljön ő mint Tábor a hegyek között és miként Karmel a tengernél.“ Ez a közvélemény szerint Urunk dicsőülésének hegye. I. sz. Máté XVII. Sz. Ilona császárné Péter, János, és Jakab apostol tiszteletére templomot építtetett a hegy tetején.

Flavius József Vespasian ellen megerősíté. A Tábor hegyen levő erősséget II. András magyar király mint az ottani keresztések vezére ostromlá, de az irigység átka volt, mely szétüzé ismét a keresztés sereget. A magyarok utolsók mentek el 1217-ben. Végre 1799-ben

3000 francia Bonaparte és Kléber alatt, 25,000 törököt vert meg a Tábor lábánál a Jeskeel völgyben. —

Karmel hegy.

Caiffa város fölött a földközi tengerre néz — szépségét a proféták és egyéb szentirók az egekig emelik. Történeti nevezetességeit lásd. Josuah XIX. 26. Király. III. k. XVIII. 17. stb. és Kir. IV. k. IV. 25.

Sz. Ilona császárné templomot építtetett tetejére. A karmelitáknak nagy zárdájok van itten, ugyszinte számos barlang, hol egykor remeték lakhattak. 1799-ben az Illés kolostort a franciák Napoleon alatt kórházzá átalakíták.

Jamblicus szerint Pythagoras gyakran a karmeli magányba vonult. — Itt jövendöltetett magának Vespasian, s a jós megmondá neki. „Datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.“

Nazareth.

Körülbelül 3000 lakóval bíró városka az Ur Jézusnak lakó helye. Itt jelent meg az angyal a bold. szüz Máriának. I. sz. Lukács I. f.

v. ö. sz. Máté II. 23. Luk. IV. 16. Máté XXI. 11. XXVI. 69. Mark XVI. 6. János XIX. 9. Ap. cs. XXII. 8. János I. 47. Máté XIII. 53—58. Luk. IV. 16—30.

Itt volt a szent Szűz háza, mely fölé szent Ilona császárné templomot építtetett.

Ezen házat most Lorettóban mutatják. — Most is szép szentegyház áll e helyen, melyből 17 lépcső vezet egy üregbe a tulajdoképeni házhelyre, hol az oltár alján e felírás olvasható:

„Hic verbum caro factum est.“

Nem messze innét két oszlop jeleli a szent Szűz és angyal helyét a követség történetével.

A templomban pedig e felirat vagyon:

„Hic erat subditus eis.“

A templomot a ferenciek zárdája környezi, kiknek itt mint más egyéb zárdáikban iskolájok vagyon a helybeli gyermekek számára.

Sz. József lakát is mutatják nem messze a zárdától.

A mostani egyedüli görög templom az egykori synagoga helyén áll, melyet az Ur annyiszor látogatott.

A ferenciek egy másik épületében egy nagy kerekded kö, melyen Urunk tanítványival étkezett — a hagyomány szerint. Ez az Ur asztalá-

nak hivatik. A városon kívül Mária kutja vagy on hová a b. szüz vízmerni járt.

Szinte kívül mutatják a sziklát, melyről Urunkat letaszítani akarák. E helyen is meglát-
szanak még az egykori templom romjai, vala-
mint közel ide egy más templom dűledékei, mely
Mária félelmének mondatott, mivel innét nézte
a sz. anya Fiának esetét. E templom mellett
egykor nözárda volt. . . .

Tiberias.

Herodes a bethlehemi gyermekek gyűf-
kosa építette, s a római császár iránti hízeltgés-
ből Tiberiasnak nevezé. Csak az új szövetség
emliti. sz. János Ev. VI. 1. 23. és XXI. Nagy
Konstantin idejében püspökség volt. A chalcedo-
ni és II. konstantinápolyi zsinatban e város püs-
pökeit aláírva látjuk. Omar kalifa alatt a hetedik
században kiüzettek innét a keresztények. A ke-
resztes hadak idejében a tizenegyedik században
az egykori püspökség ismét felállítatott de a
későbbi viharok ismét elsöprötték. —

Itt van sz. Péter temploma azon helyen,
mint mondják, hol az apostol háza állott.

Tiberiás a Talmud négy szent városainak
egyike, sok zsidó is lakik itten, kik a világ min-
den részéről egybegyűltek.

Genesaret tava.

Vagyis a galilaeai tenger, vagy Tiberias tava, gyönyörű vidéken. Az ó szövetségben említés tételik róla Mózes IV. k. XXXIV. 11. és V. k. III. 17. v. ö. Josuah XII. 3. Az új szövetségben gyakoribb, itt többször megfordult az Ur. sz. Máté IV. VIII. XI. XV. és XIII. sz. Márk I. és VI. sz. Lukács V, sz. János VI. és XXI.

Partjain feküdt Kapernaum, Bethsaida, Chorazim, Magdala, de most romjaik is alig látszanak.

Itt Vespasian és a zsidók közt ütközet volt.

Jordán folyó.

A szentírás gyakran említi. Móz. I. k. XIII. aztán XXXII. és Mózes V. k. III. IV. Josuah III. CXIV. zs. Birák III. VII. X. XII. Királyok II. k. XVII. és XIX. Király. IV. k. II. V. VI. XIII. Az új szövetség is. sz. Máté III. sz. Márk I. sz. János I.

Évenként eljárnak ide a zarándokok, szentmisét is mondhat azon pap, kinek joga van hordozható oltáron áldozni, azért ne feledjék el paptársaim ezen engedélyt meghozni.

Jerusalemből az ut olajfák hegyén Betha-

nián keresztül visz, hol Mártha, Mária Magdolna, Lázár házat s az utóbbinak sírját láthatni, melybe több lépcső vezet. Nem messze volt Bethfage is, mely végkép elpusztult a föld színéről. I. sz. Maté XXI. sz. Lukács XIX. és sz. János XI. r. — Aztán Adummimnak, hol valami erősség romjai hevernek, s hol a samaritani az irgalmasságot cselekedte sebesült zsidó felebarátján. Luk. X. 30. — Innét kopár ut visz a jerikói sikra s a Jordánhoz. Ered Paneas városnál a hajdani Naphtali törzsben — aztán Merom. és Genesarethen át lejö s a holttengerbe ömlik. — Palaestina legnagyobb folyója.

J e r i k o.

Most silány falu. A sz. könyvek gyakran említik. Móz. IV. k. XXXV. és Mózes V. k. XXXIV. Josuah II. IV. VI. XII. XIII. XVIII. Birák I. III. Király. II. k. X. IV. k. II. XXV. Ezra. I. k. II. Ezra II. k. III. VII. Makkab. I. k. IX. Jez. XXXIX. Az új szövetség is. Sz. Maté XX. sz. Márk. X. 46. stb. sz. Lukács XVIII. 35. stb. és XIX. r.

Pompejus erre ment keresztül. Nagy Herodes csinosabbá tévé a várost, itt lakott és itt halt meg. Jerusalemben veszedelmekor szinte el-

veszett, később Hadrián felépíté, a keresztes hadjáratban végkép elpusztult s mostan, mint említém, a legnyomorultabb falu csekély számú arab lakóval.

Quarantania.

Urunk negyvennapos [bőjtölésének helye. Sivatag, kopár és borzasztó tekintetű hegy, melyen Urunkat a sátán megkísérté. Máté IV. Sok barlag vagyon oldalán, hol remeték laktak — lábánál egy forrás csörgedez a monda szerint az, mely király. IV. k. II. 18. stb. említetik. Legmagasb csucsán, hová igen veszedelmes a felmenet, egykori templom romjai hevernek.

A holttenger.

Az Isten büntető igazságának tanuja maiglan. A sz. irás sokszor említi. Mózes I. k. XIII. XIV. XIX. és Mózes V. k. III. IV. XXIX. Josuah III. Királyok II. k. VIII. v. ö. LX. zs. Ezech. XLVII. Joel II. 20. Jerem. XLIX. 18. X. 40. Amos. IV. 11. Sofonias II. 9. új szövetség. szent Lukács XVII. 29. és szent Péter II. levele II. 6. v.

Az arabok Loth tengerének hívják. Tizenegy mértföldnyi hosszú és keskeny talán $\frac{1}{2}$ mfd

széles. Kopár szomoru hegyek környezik. Innét zordon völgyi ut visz Jerusalembé

Sz. Saaba

Kolostorba, hol bazilita szerzetesek laknak a holttengertől öt és Jerusalemtől három órányi távolságra. Sz. Saaba apát építette ezen sziklavárhoz hasonló zárdát a negyedik században. —

Damascusi János, Euthymius, és Cyrill itt éltek szerzetes életet. A sziklában sok remete lak van kivágva. Különben az egész vad sivatag táj.

Innét a Kidron völgyében három óra alatt Jerusalembé juuthatni.

És ezek azon helyek, melyeket a zarándokok megszoktak látogatni. Mily bucsu engedélyek nyerhetők különböző helyeken, azt a szerzetesek mindenütt tudják s az utazót figyelmeztetik. Mikép szerezhetni bucsuengedélyekkel ellátott rózsafüzéreket, keresztet, azt Jerusalemben a szent ferenciek zárdájában megmondják.

